

VEDERLAGSKRAV VED ENDT SAMBOERFORHOLD

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 560
Leveringsfrist: 25.04.2012

Til sammen 17 338 ord

25.04.2012

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Tema for avhandlingen og problemstillinger	1
1.2	Samboerdefinisjonen	2
1.3	Statistikk over antall samboerpar i Norge	4
1.4	Rettskilder	5
1.4.1	Samboeravtaler	7
1.4.1.1	Bevisproblematikk	9
1.4.1.2	Lemping av samboeravtaler	9
<u>2</u>	<u>ETABLERING AV SAMEIE MELLOM SAMBOERE</u>	<u>11</u>
2.1	Sammenhengen mellom krav om medeiendomsrett og vederlag	15
<u>3</u>	<u>VEDERLAGSKRAV</u>	<u>16</u>
3.1	Problemstilling	16
3.2	Om restitusjonskrav på ulovfestet grunnlag	17
3.3	Rettsutviklingen	19
3.4	Den økonomiske fordelen	20
3.4.1	Innsatsen har medført en investering	22
3.4.1.1	Direkte bidrag	23
3.4.1.1.1	Verdiendringer som følge av markedssvingninger	24
3.4.1.1.2	Direkte bidrag til den andre samboerens boligeiendom	25
3.4.1.2	Indirekte bidrag	26
3.4.1.2.1	Evne- og halvpartsprinsipp ved beregning av den økonomiske fordelen	26
3.4.2	Innsatsen har ikke medført en investering	29
3.5	Rimelighetsvurderingen	30
3.5.1	Fordelens størrelse og karakter	32
		I

3.5.2	Samboernes økonomiske stilling	34
3.5.3	Samlivets varighet	35
3.5.4	Partenes forutsetninger	37
3.5.5	Nødvendigheten av verdioverføringen	37
3.5.6	Fordelen ved å «bo gratis»	38
3.5.7	Utmålingen av vederlaget	40
3.5.8	Betydningen av at den ene parten er død	41
4	<u>EN SAMMENLIKNING MED ET UTVALG ANDRE LAND</u>	42
4.1	Bakgrunn for valg av land	42
4.2	Vederlagskrav etter endt samboerforhold i Danmark	43
4.3	Vederlagskrav etter endt samboerforhold i et utvalg <i>common law</i>-land	45
4.3.1	Særlig om vederlagskrav i Canada	46
4.3.2	Særlig om vederlagskrav i New Zealand	47
5	<u>DE LEGE FERENDA-BETRAKTNINGER</u>	49
6	<u>FREMSYN</u>	54
7	<u>LITTERATURLISTE</u>	56
7.1	Rettspraksis	56
7.1.1	Publiserte dommer	56
7.1.2	Publiserte underrettsdommer	56
7.1.3	Utenlandske dommer	57
7.2	Forarbeider	57
7.3	Juridisk litteratur	57
7.3.1	Bøker og artikler	58
7.4	Nettdokumenter	59

1 Innledning

1.1 Tema for avhandlingen og problemstillinger

Avhandlingen har som formål å redegjøre for hva som er gjeldende rett for en samboer som krever vederlag etter endt samboerforhold. Oppgaven belyser hvordan rettstilstanden har blitt endret etter avgjørelsene av Høyesterett inntatt i Rt. 2011 s. 1168 og Rt. 2011 s. 1176.

Innledningsvis tar del 1 og del 2 sikte på å gi en oversikt over utgangspunktene ved det økonomiske oppgjøret etter endt samboerforhold. Flere av emnene som beskrives er hver for seg omfattende, og av hensyn til oppgavens tema og formål tas det kun sikte på å gi en oversikt over sentrale problemstillinger. Det gis en fremstilling av de relevante rettskildene ved en behandling av vederlagskrav. Herunder redegjøres det mer grundig om samboeravtaler og adgangen til å lempe samboeravtaler. Det særlige fokuset på denne rettskilden er begrunnet i Høyesteretts behandling av vilkårene for lempning av samboeravtaler i den rettsskapende dommen i Rt. 2011 s. 1168. Denne dommen er et gjennomgangstema i hele avhandlingen, og knyttes opp mot flere av de ulike temaene som behandles. Videre redegjøres det for regler for stiftelse av sameie, etterfulgt av sammenhengen mellom krav om medeiendomsrett og vederlagskrav.

Del 3 tar for seg vederlagskrav etter endt samboerforhold, og fremstillingen tar sikte på en mer dyptgående behandling enn de to foregående delene.

Del 4 sammenlikner rettstilstanden på samboerrettens område i Norge med rettstilstanden i et utvalg andre land.

Del 5 tar for seg de lege ferenda-betraktninger, og omhandler ulike synspunkter knyttet til en samboers rettsstilling ved endt samboerforhold. Spørsmålet om vi skal lovfeste de domstolsskapte reglene vedrørende vederlagskrav blir særlig drøftet.

Avslutningsvis presenteres noen betraktninger knyttet til rettstilstanden avgjørelsene avsagt i Høyesterett i 2011.

I avhandlingen veksles det mellom NOU 1999: 25 og hva «samboerlovutvalget» kom frem til ved sin utredning. Utvalget som stod bak utredningen i NOU 1999: 25 har i ettertid blitt betegnet som samboerlovutvalget.

1.2 Samboerdefinisjonen

I Norge har vi ingen legaldefinisjon på hva som skal til for å bli ansett som en samboer, og begrepet *samboerforhold* er ikke harmonisert i lovverket. Definisjonen på samboerforhold varierer mellom ulike lover.¹

Samboere defineres ofte som *to personer som lever sammen i et ekteskapsliknende forhold*. Utvalget som ble nedsatt for å utrede problemstillinger omkring samboerforhold, Samboerlovutvalget, foreslo en definisjon av samboere som et «par som lever i et stabilt og ekteskapsliknende forhold i felles husholdning».²

Hva ligger så i begrepet *ekteskapsliknende*? Vilåret gir for det første anvisning på objektive kriterier som at partene ikke må være gift eller være i nær slekt med hverandre. Ordlyden i dette vilåret tilsier at partene må være et par, og gir anvisning på en avgrensing mot bofellesskap mellom venner og bekjente, i motsetning til den kretsen av personer husstandsfellesskapsloven omfatter. Etter en ordinær språklig forståelse gir vilåret en anvisning på at et slikt samboerforhold kun kan bestå av to personer på samme tid. Antageligvis må det også kunne stilles som vilkår at forholdet er av en viss

¹ Sml. bl.a. Lov om avgift på arv og visse gaver av 19. juni 1964 nr. 14 (arveavgiftsloven) § 47, Lov om arv m.m (arvelova) av 3. mars 1972 nr. 5 § 28 a, Lov om barn og foreldre av 8. april 1981 nr.7 (barnelova) § 4 tredje ledd, Lov om rettergang i straffesaker av 22. mai 1981 nr. 25 (straffeprosessloven) § 122, Lov om rett til felles bolig og innbo når husstandsfellesskap opphører av 4. juli 1991 nr. 45 (husstandsfellesskapsloven) § 1, Lov om folketrygd av 28. februar 1997 nr. 19 (folketrygdloven) § 1-5, og Lov om mekling og rettergang i sivile tvister av 17. juni 2005 nr. 90 (tvisteloven) § 22-8 første ledd.

² NOU 1999: 25 s. 19

varighet hvis forholdet skal anses som ekteskapsliknende. I NOU 1999: 25³ og i St. meld. nr. 29 (2002-2003) påpekes det at begrepet er vagt og til dels subjektivt, og at samboerne må ha en oppfatning av at de er et par, samt utad fremstå som et par. Samboerlovutvalget anslår at et kjennetegn ved et ekteskapsliknende forhold kan være at samboerne har felles økonomi.⁴

For å belyse begrepet ytterligere kan vi se på arveloven, hvor § 28 a angir at gjenlevende og den avdøde må ha levd sammen i et *ekteskapsliknende forhold* for å kunne bli ansett som en samboer etter arveloven. Forarbeidene utdyper begrepet med at «partene lever sammen i et stabilt parforhold, og at de må ha felles bosted og husholdning». Om forholdet var ekteskapsliknende vil videre bero på en helhetsvurdering. Det er ikke et krav at partene har hatt en felles økonomi eller felles folkeregistrert adresse, men fellesskap på det økonomiske området og samme adresse i Folkeregisteret vil være vektige momenter som trekker i retning av at samboerforholdet mellom gjenlevende og den avdøde var ekteskapsliknende.⁵

Samboerutvalget foreslo at et samboerforhold skal karakteriseres som *stabilt* når de har felles barn eller samboerforholdet har vart en viss tid – som hovedregel i to år.⁶ I forarbeidene til det nye kapittel III A i arveloven ble stabilitet i forholdet ansett som et moment i vurderingen av om samboerforholdet har vært ekteskapsliknende.⁷

Mangelen på harmonisering av definisjonen på samboerforhold i lovverket ble sist gjenstand for vurdering i forbindelse med forarbeidene til arveloven kapittel III A, hvor Justisdepartementet uttalte at det ville være utfordrende å samordne dette begrepet. Det ble påpekt at samboere er en lite ensartet gruppe; det er store variasjoner mellom samboere med tanke på fellesskapsfølelse og sammenblanding av økonomi. Det ble

³ *ibid* s. 123 flg.

⁴ NOU 1999: 25 s. 31

⁵ Ot.prp.nr.73 (2007-2008) s. 17, 21, 22 og 46

⁶ *ibid.* s. 23

⁷ *ibid* s. 17 og s. 18.

videre uttalt at det var mest hensiktsmessig å kunne tilpasse samboerbegrepet etter de hensyn som gjør seg gjeldende på de ulike rettsområdene.⁸

Et argument for en felles definisjon i lovverket er at dette vil være mer brukervennlig for ikke-jurister; det er lettere for en samboer å kunne forutberegne sin rettsstilling ved en slik enhetlig definisjon. Argumentet med at det vil være retts teknisk vanskelig å stadfeste et felles samboerbegrep kan til dels imøtegås med at det i Sverige er en legaldefinisjon for samboere. Sambolagen § 2 definerer begrepet samboer, og denne definisjonen gjelder for lovverket generelt.

Det har tidligere i juridisk teori blitt diskutert om begrepet samboere omfatter homofile samboerforhold. Ved en undersøkelse av rettspraksis vedrørende vederlagskrav som har vært oppe i domstolene, er det ingen saker på Lovdata med homofile parter. Sverdrup argumenterer med at alle gode grunner taler for at de samme reglene vedrørende samboere burde gjelde også for homofile, og at de samme hensynene for, eksempelvis, et vederlagskrav, er like gjeldende for homofile par.⁹ Dette er et prinsipielt viktig argument; restitusjon på bakgrunn av restitusjons- og berikelsesprinsipper har et like godt grunnlag for homofile som for heterofile. Flere lovregler er kjønnsnøytrale,¹⁰ og etter at ekteskapsloven ble kjønnsnøytral og homofile fikk adgang til å gifte seg i 2004, er det desto større grunnlag for å anse visse homofile samboerforhold for å være *ekteskapsliknende* og dermed være omfattet av samboerbegrepet.

1.3 Statistikk over antall samboerpar i Norge

I 2011 var det i overkant av 265 000 samboende par i Norge.¹¹ De siste 40 årene har det skjedd en stor økning i antallet samboerpar, og i perioden 1977 til 1988 skjedde det en

⁸ *ibid.* s. 17

⁹ Sverdrup (2003) s. 250

¹⁰ Definisjonen på samboere etter arveloven i § 28 a er kjønnsnøytral, og reglene om samodling i odelsloven § 15 viser til denne definisjonen. Tvangsloven § 7-13 tredje ledd omfatter også samboere av samme kjønn.

¹¹ SSBs befolkningsstatistikk for familier og husholdninger per 1. januar 2011

særlig utvikling. Vi fikk da en femdobling i antallet samboere.¹² Utviklingen fortsatte, og i 2007 var 22 % av alle par som bodde sammen ugifte. Antall samboerpar ble da anslått til å være omkring 231 000. Til sammenlikning var det omkring 829 000 par som var gift eller registrerte partnere.¹³ Av de samboende parene hadde flertallet barn sammen. Blant hele landets innbyggere var 17 % samboere, og det var flest samboere i aldersgruppen 20-34 år.¹⁴ Disse tallene har ligget relativt stabilt de siste årene.

Det foreligger ikke statistikk på hvor mange samboere i Norge som oppfyller kriteriet om *ekteskapsliknende*. Opplysningene om antall samboere er enten basert på registrert bosted i folkeregisteret eller intervjuer av et stort antall personer, der det er overlatt til intervjuobjektene å definere seg selv som samboere eller ikke.

1.4 Rettskilder

Det finnes verken en samboerlov i Norge eller lovregler som regulerer det økonomiske oppgjøret mellom samboere på liknende måte som ekteskapsloven gjør for ektefeller.

Lovgivning har en begrenset rettskildemessig betydning på samboerrettens område, og reglene om vederlagskrav etter endt samboerforhold er ikke lovfestet. Av lovregler på samboerrettens område er husstandsfelleskapsloven viktig, og denne loven kan i enkelte tilfeller gi en samboer rett til å overta felles bolig og innbo til markedspris. Avtaleloven har betydning ved spørsmålet om å lempe samboeravtaler, mer konkret avtl. § 36.

Spørsmålet om lempning kan være relevant i forhold til et krav om vederlag etter endt samboerforhold.

At samboerforhold som livsfellesskap likner på ekteskap kan *ikke* begrunne en analogisk anvendelse av *ekteskapsloven*. Av denne loven følger det en rekke *formkrav*

¹² NOU 1999: 25 s. 74.

¹³ SSBs befolkningsstatistikk for familier og husholdninger per 1. januar 2007, se også omtale i Asland (2008) s. 476.

¹⁴ SSBs befolkningsstatistikk for familier og husholdninger for 2010, friggitt 1. juni 2011.

for å inngå ekteskap, og samboerne har ikke formalisert sitt forhold på denne måten. I motsetning til par som er ektefeller, har de ikke akseptert å bli regulert av ekteskapsloven. Lødrup uttaler imidlertid at det likevel ikke kan utelukkes at en lovregel som gjelder for ektefeller kan bli anvendt analogisk på et konkret tilfelle vedrørende samboere i et særskilt tilfelle hvor regelen er begrunnet i vektige rimelighetshensyn og resultatet ellers vil ha blitt åpenbart urimelig.¹⁵ I Rt. 1984 s. 497 og Rt. 2000 s. 1089 blir det trukket paralleller mellom regelen om vederlag i ekteskapsloven § 73 og regelen om vederlagskrav i samboerforhold. Det ble imidlertid understreket i Rt. 2011 s. 1168 at de ulovfestede reglene for samboere har ulik begrunnelse, vilkår og virkninger sammenliknet med reglene i ekteskapsloven.¹⁶

Reglene om vederlagskrav etter endt samboerforhold har blitt utpenslet gjennom **rettspraksis**, og dette er det viktigste rettslige grunnlaget for dette temaet. Først og fremst blir avgjørelser fra Høyesterett benyttet. Dette materialet er imidlertid av begrenset omfang. Etter dommen i Rt. 1984 s. 497 har det kun blitt avsagt fire dommer i Høyesterett vedrørende vederlagskrav etter endt samboerforhold. Det er derfor benyttet avgjørelser fra lagmannsrettene i denne avhandlingen. Til tross for at disse avgjørelsene har en lavere rettskildemessig betydning, fremstår de som gode eksempler for hvordan rettstilstanden er.

Ved løsning av spørsmål knyttet til formuesforholdet mellom samboere benyttes det ofte såkalte **alminnelige formuerettslige prinsipper**. I likhet med andre juridiske områder hvor det mangler eller kun er et fåtall av lovregler, har rettsvitenskapen og rettspraksis utviklet allmenne prinsipper, og det er særlig *restitusjons-* og *berikelsesprinsipper* som har en viktig rolle i samboerretten.

Videre blir **juridisk teori** benyttet i denne avhandlingen, og det refereres blant annet til synspunkter på rettstilstanden og analyser av dommer fra anerkjente forfattere. I

¹⁵ Lødrup (2011) s. 336

¹⁶ Rt. 2011 s. 1168 (28)

rettspraksis vedrørende vederlag etter endt samboerforhold blir det ofte anvendt juridisk teori.¹⁷

1.4.1 Samboeravtaler

Samboere kan underveis i samlivet inngå avtale om økonomiske forhold, som eierforholdene i en eiendel, ansvaret for gjeld eller den ene partens krav på vederlag. Det er i utgangspunktet avtalefrihet i forhold til innholdet i en samboeravtale.¹⁸ Det kan eksempelvis avtales forskjelligartede vilkår avhengig av om samlivet avsluttes ved et brudd eller ved den enes død. En annen type samboeravtale kan være en avtale om det økonomiske oppgjøret som inngås i forbindelse med et brudd. I denne fremstillingen betegnes disse to typene avtaler som henholdsvis *samboeravtaler* og *oppgjøravtaler*.

Hvis samboerne oppdager under samlivet at den ene parten yter mer til fellesskapet enn den andre, kan de eksempelvis være forutseende og fastsette i en avtale at denne samboeren vil ha rett på et vederlag ved et eventuelt brudd eller ved den ene partens død. Dette kan typisk være aktuelt der den ene samboeren er eneeier av felles bolig, mens den andre samboeren yter mer enn partneren i forhold til arbeid i hjemmet og betaling av forbruksvarer. Slik kan samboerne forsøke å unngå en eventuell tvist i fremtiden. Et annet eksempel er tilfellet hvor samboer A hjelper samboer B med en sum penger til B's næringsvirksomhet. For å unngå tvist i tilfelle samlivsbrudd kan samboerne fastsette i en samboeravtale at dette er å anse som et lån ved et eventuelt brudd. Dette kan forhindre et vederlagskrav fra samboer A ved det økonomiske oppgjøret.

Det er videre *formfrihet* for samboeravtaler.¹⁹ Ved en senere konflikt vil det imidlertid være best for begge parter med en skriftlig samboeravtale, slik at man kan forsøke å unngå tvist om hva som ble avtalt. Det faktum at samboerforholdet er et livsfellesskap

¹⁷ Jfr. f.eks. Rt. 2011 s. 1168 (30 flg.)

¹⁸ Lødrup (2011) s. 358

¹⁹ *ibid* s. 358

kan imidlertid ofte føre til at en avtale mellom samboere inngås i mer uformelle former. Det har vært naturlig for partene at den ene samboerens lån av penger til den andre ble gjort ved en *stilltiende avtale* om at pengene skulle betales tilbake.

På grunn av formfriheten for samboeravtaler, kan partene inngå *muntlige* avtaler om formuesforholdet. Det kan hende at det ikke falt partene naturlig å skulle formalisere en avtale skriftlig, slik det ofte føles for parter i et livsfellesskap. I LH-1998-687 hadde samboerne inngått en muntlig oppgjørsavtale i forbindelse med samlivsbruddet. Partene hadde bodd i den kvinnelige samboerens hus under samboerskapet, og hennes samboer hadde utført og bekostet større utbedringer av boligen. Ved samlivsbruddet inngikk partene en muntlig avtale om at den mannlige samboeren hadde krav på et vederlag på 300 000 kroner. Senere gikk den mannlige samboeren til sak mot sin tidligere samboer, og krevde at avtalen måtte settes til side. Retten vurderte det slik at det ikke var grunnlag for å sette avtalen til side. Det ble vektlagt at den ytende samboeren i etterkant av avtalinngåelsen hadde forholdt seg *passiv*. Retten viste til at partene hadde tilbrakt en del tid sammen etter avtalinngåelsen, uten at han hadde gjort innsigelser gjeldende. Oppgjørsavtalen ble videre vurdert som *rimelig* på bakgrunn av partenes økonomiske forhold. Det forelå derfor ikke grunnlag for å lempe avtalen.

Noen lovbestemmelser innskrenker imidlertid avtalefriheten, som arveloven og husstandsfellesskapslovens bestemmelser. Samboerne må eksempelvis overholde formkravene for et testamente hvis avtalen inneholder en *dødsdisposisjon*, i tillegg til at testasjonsretten begrenses av reglene om pliktdelsarv til livsarvinger, jfr. al. § 29 flg. I vurderingen om disposisjonen var en livs- eller dødsdisposisjon vurderes det blant annet om disposisjonen har medført en *realitet* mens begge partene levde, jfr. eksempelvis Rt. 2007 s. 776.

Det er relativt få samboere som inngår en skriftlig samboeravtale sammenliknet med antallet samboerpar i Norge. Antall samboere som hadde inngått samboeravtaler var i

underkant av 10 % i 1988, omkring 20 % i 1997 og 14 % i 2003.²⁰ I de omtalte undersøkelsene ble det ikke undersøkt noe om avtalenes innhold.

1.4.1.1 Bevisproblematikk

Ved samboeravtaler som er muntlige eller stilltiende vil det reise seg særlige problemer vedrørende bevis. Når avtalen ikke er skrevet ned, har man ikke papiret som klart vitner om hva samboerne ble enige om. Man må da benytte avtalerettslige prinsipper for å forsøke å klarlegge hva samboerne mest sannsynlig har avtalt. Bevisvurderingen vil imidlertid til en viss grad tilpasses de særlige forhold som er rådende ved et livsfellesskap.²¹

Ved en avtale om eierforhold i eiendommer vil det på grunn av store verdier være naturlig med en skriftlig avtale. Høyesterett har uttalt i en rekke saker at det stilles strenge krav for å bevise at en muntlig avtale har blitt inngått.²² Særlig vil dette gjelde spørsmålet om det er inngått en muntlig avtale om overdragelse av eiendom. Sverdrup uttaler at det «vil ofte ha formodningen mot seg at partene har inngått en så viktig avtale muntlig». Ved bevisvurderingen om en muntlig oppgjørsavtale har blitt inngått mellom to ektefeller stilles det også strenge krav. Holdningen er at når samboerforholdet er oppløst kan vi ikke lenger anvende de særlige hensyn som gjør seg gjeldende ved et livsfellesskap, og forholdet blir da mer å sammenlikne med et markedsmessig forhold i forhold til bevisvurderingen.²³

1.4.1.2 Lemping av samboeravtaler

²⁰ Omnibusundersøkelsen (1997), Statistisk Sentralbyrå og Fremtidsplaner, familie og samliv (2003), Norges forskningsråd.

²¹ Sverdrup (1997) s. 193

²² Jfr. f.eks Rt. 1955 s. 719, Rt. 1964 s. 1260, Rt. 1985 s. 1265, Rt. 1987 s. 1205

²³ Sverdrup (1997) s. 193

Samboerforhold er et livsfellesskap, og livet fortøner seg ikke alltid slik man har forestilt seg. Avtaler samboere har inngått da de var nyforelskede kan fortøne seg som urimelige etter 15 års samliv. Forutsetninger for samboeravtalen kan i ettertid ha sviktet, eller den ene parten kan ha følt seg presset til å inngå en oppgjørsavtale om det økonomiske oppgjøret som ikke er gunstig for denne parten.²⁴ For samboeravtaler har vi ikke en særlig lempingsregel som tilsvarer regelen i el. § 65 for ektefeller. I de tilfeller man skal lempe en samboeravtale er man henvist til den generelle lempingsbestemmelsen for avtaler i avtaleloven § 36. Dette ble sist fastslått av Høyesterett i Rt. 2011 s. 1168, hvor førstvoterende innledet med å fastslå at «avtaleloven § 36 får anvendelse på avtaler om det økonomiske oppgjøret ved opphør av samboerforhold». Retten konstaterte videre at lemping av samboeravtaler er et tema innenfor formuerettens område, og at det ikke finnes en særlig lovbestemmelse vedrørende dette. Førstvoterende sammenlikner deretter reglene for lemping av samboeravtaler med reglene for lemping av skifteavtaler for ektefeller. Han uttaler at

«Selv om ekteskapsloven § 65 er utformet etter mønster fra avtaleloven § 36, bør det etter mitt syn kreves noe større grad av urimelighet for at en oppgjørsavtale mellom tidligere samboere skal settes til side som stridende mot avtaleloven § 36, enn tilfellet er for lemping av skifteavtaler mellom ektefeller etter ekteskapsloven § 65». (19)

Retten går videre til å behandle kravene for å kunne lempe en samboeravtale i Rt. 2011 s. 1168. I denne tvisten hadde partene inngått en oppgjørsavtale i forbindelse med bruddet. Avtalen mellom partene inneholdt formuleringen at dette «avslutter alle krav mellom partene ifm. samlivsbruddet. Det er intet mer å kreve mellom partene.» (2) En god stund etter avtaleinngåelsen ble A kjent med at B hadde vært mer formuende enn hva hun hadde hatt grunnlag for å tro, og hun gikk til sak for å få avtalen kjent ugyldig. Førstvoterende uttalte at «listen ligger høyt» for å kunne lempe en oppgjørsavtale.²⁵ Det er altså ikke nok at det kun foreligger *en viss forskjell* mellom det partene har avtalt om oppgjøret og hva retten ville ha kommet til uten avtalen. Vilkårene for lemping ble vurdert som ikke å være oppfylt i den konkrete saken. Hensynet til partenes innrettelse

²⁴ Lødrup (2011) s. 360 og s. 361

²⁵ Rt. 2011 s. 1168 (20)

og hensynet til konfliktdemping ble trukket frem som et grunnlag for en restriktiv adgang til å kunne lempe samboeravtaler. Førstvoterende trekker videre frem hvilke avtaler som kan være gjenstand for lemping:

«Det er de klarere tilfeller av urimelighet man skal til livs, typisk hvor det har skjedd en betydelig og ubegrunnet formuesoverføring. Avtaler der det kan påvises at en part har utnyttet et skjevt styrkeforhold eller opptrådt illojalt, står i en særstilling.» (20)

Førstvoterende uttaler videre at «oppgjøravtaler som går ut på at hver av partene beholder sine eiendeler, vil det på den andre siden, (...) bare helt unntaksvis være aktuelt å sette til side». (20) Sverdrup har stilt spørsmål ved denne formuleringen, og kommenterer at førstvoterende etter all sannsynlighet ikke har ment å ytterligere begrense muligheten til å kunne lempe slike typer avtaler, da det allerede er snevre grenser for dette. Hun trekker denne slutningen på bakgrunn av at kriteriet «helt unntaksvis» ikke gjentas i den konkrete vurderingen i dommen.²⁶

2 Etablering av sameie mellom samboere

I de tilfeller samboerne eier en eiendel i sameie, blir partenes rådighet over eiendelen regulert av sameigeloven. I det følgende vil prinsippene for *etablering* av sameie behandles, og regler vedrørende et sameieforhold i sameigeloven vil følgelig ikke behandles.

Problemstillingen i det følgende blir hvilke vilkår som skal til for at et sameie er etablert.

Ved et økonomisk oppgjør ved endt samboerforhold er **utgangspunktet** at delingen skjer ved eiendomsgrensene. Hovedregelen er at partene beholder det de eier, både

²⁶ Sverdrup (2011) s. 326

verdien og selve eiendelen. Å fastlegge eierforholdene i for eksempel hus og bil vil derfor være avgjørende for hva den enkelte samboer beholder ved oppløsningen av samboerforholdet. Dette kan sammenliknes med delingen mellom ektefeller for verdier som er i særeie.²⁷

Et sameie mellom samboerne kan være *stiftet ved avtale* mellom samboerne, eller *bestemt av andre enn samboerne selv*. Det siste kan foreligge dersom den ene samboeren har fått en eiendel testamentert til seg, og dette er særskilt bestemt i testamentet.

Det kan videre foreligge sameie av en eiendel i de tilfeller begge partene har **bidratt til anskaffelsen**, enten ved *direkte* eller *indirekte* bidrag. For å avgjøre om en samboer har ytet et sameiestiftende bidrag, foretas det en skjønnsmessig helhetsvurdering, hvor *fellesskapet* rundt anskaffelsen og bruken av sameietingen har betydning.²⁸ Med uttrykket fellesskap henvises det til et tidsmessig fellesskap rundt planlegging, anskaffelse og bruk av eiendelen; det må kunne anses som et «felles prosjekt».²⁹

Et eksempel fra rettspraksis er Rt. 1984 s. 497, som dreide seg om et bolighus. I denne saken hadde samboer A gjort en rekke forberedelser i forbindelse med oppføringen av boligen før han traff samboer B. Han hadde blant annet fått et gaveløfte fra sin far om å få tomt, søkt om boliglån i Husbanken og sørget for trematerialer til huset før han traff samboeren, B. Det ble videre pekt på at A etter oppføringen av huset fortsatt hadde en større sum penger igjen av huslånet, noe som tilsa at B's innsats ikke hadde vært en forutsetning for prosjektet. Boligen hadde også en særlig tilknytning til A, da den var sammenbygd med faren til As bolig på en tomt som delvis var skilt ut fra farens tomt. Byggingen av boligen ble således *ikke* vurdert som et *felles prosjekt* mellom partene, men som «et boligprosjekt som var uavhengig av samlivsforholdet». Retten uttalte at i

²⁷ Sverdrup (1997) s. 32

²⁸ Sverdup (1997) s. 182

²⁹ Lødrup (2011) s. 342

slike tilfeller kreves det «klare holdepunkter»³⁰ for å kunne stadfeste en medeiendomsrett, noe retten vurderte som ikke oppfylt i denne saken.

Et ytterligere forhold er der en samboer har brakt en bolig inn i samboerforholdet, boligen var altså ervervet før partene ble samboere. I slike tilfeller «skal det **atskillig til** for at den senere kan anses å være gått over til å ligge i sameie mellom partene», jfr. Rt. 1999 s. 177 (s. 182, min utheving).

I forhold til *størrelsen* av det sameiestiftende bidraget bør det være et *rimelig forhold* mellom bidraget og de eierbeføyelser som samboeren oppnår ved det sameiestiftende bidraget. Det er derfor en grense for hvor lite et sameiestiftende bidrag kan være,³¹ en sameierett med grunnlag i direkte bidrag medfører et betydelig inngrep i den andre samboerens råderett over eiendelen.³² Det kan imidlertid ikke stilles opp en bestemt nedre grense for hvor lite et bidrag kan være for å kunne stifte en medeiendomsrett.

Et **direkte bidrag** til anskaffelsen av eksempelvis et hus kan være betaling av deler av kjøpesummen, arbeidsinnsats og materialer til husbygging eller nedbetaling av den andre samboerens boliglån. Det foretas videre en skjønnsmessig helhetsvurdering for å avgjøre om medvirkningen til anskaffelsen av tingen har vært tilstrekkelig for å kunne fastslå en medeiendomsrett. Ved verdsettelsen av innsatsen som er ytet, er det verdien for *mottageren* som skal legges til grunn. Bidrag til løpende vedlikehold av for eksempel felles bolig vil som hovedregel ikke bli å anse som et direkte bidrag da dette ikke medfører at eiendommen har steget i verdi,³³ se som eksempel Rt. 1989 s. 539.

I noen tilfeller avviker de reelle eierforholdene fra det som eksempelvis står opplyst i grunnboken. Det må da vurderes hva som er det *reelle eierforholdet*, og det *formelle*

³⁰ Rt. 1984 s. 497 (s. 503)

³¹ Sverdrup (1997) s. 182

³² Thue (1983) s. 120

³³ Lødrup (2011) s. 351

eierforholdet er et moment i denne vurderingen,³⁴ dette kan indikere hva partene har avtalt.

Denne problemstillingen ble drøftet i en avgjørelse i LA-2010-48336. Tvisten dreide seg om eierforholdene i en enebolig som hadde vært samboernes felles bolig. Den mannlige samboeren hevdet at han eide en større del enn halvparten av boligen. Samboerne hadde levd sammen i 17 år og hadde to barn sammen. De hadde ikke inngått en avtale om eierskapet i eneboligen, eller noen annen form for samlivsavtale. Samboerne kjøpte boligen sammen, og var solidarisk ansvarlige for boliglånet. I skjøtet på eneboligen fremgikk det at samboerne eide boligen sammen, med en halvpart hver. Partene hadde felles økonomi, og betaling av boliglånet skjedde som en del av øvrige felles utgifter. Den mannlige samboeren fikk ikke medhold i sitt krav, og partene ble ansett som eiere av en halvpart hver i eiendommen. Retten uttalte at dersom B var i den oppfatning at de reelle økonomiske forhold mellom partene var avvikende fra det som fremgikk av de offisielle dokumentene tilknyttet boligkjøpet, fordret situasjonen mellom partene at B klargjorde dette overfor A. Det ble videre fremholdt at

«Når han ikke klargjør dette, verken på kjøpstidspunktet eller senere, må det på bakgrunn av partenes samlivshistorie og forholdene rundt kjøpet legges til grunn at partene eier eiendommen på X med en halvpart hver».

En samboer kan ved *indirekte bidrag* til ervervet av eksempelvis et hus bli ansett for å ha stiftet en medeiendomsrett. Ved et slikt bidrag kan den ene samboeren ha *gjort det mulig* for den andre å anskaffe en eiendel til felles personlig bruk, og dermed etter en vurdering bli ansett som sameier i eiendelen.

Stiftelse av medeiendomsrett på dette grunnlag ble først presentert i Rt. 1975 s. 220 «Husmordommen». Det ble gjennom en utvikling i rettspraksis stadfestet at det også i samboerforhold kan tilkjennes en medeiendomsrett på grunnlag av *indirekte bidrag*, jfr. Rt. 1978 s. 1352, Rt. 1982 s. 1102 og 1984 s. 497. Et indirekte bidrag kan ha skjedd i form av arbeid i hjemmet som pass av barn under skolepliktig alder og betaling av de fleste forbruksutgiftene samboerne har hatt i husholdningen. Partene som påberoper seg

³⁴ *ibid* s. 340

medeiendomsrett må ha muliggjort anskaffelsen av tingen ved at det er frigjort tid eller kapital for sin samboer. At arbeid i hjemmet kan tillegges vekt ved en eventuell stiftelse av medeiendomsrett er ikke lovfestet for samboere, men for ektefeller er dette lovfestet i el. § 31 tredje ledd.

De avgjørelser som har gitt medhold i sameie med grunnlag i indirekte bidrag har alle dreid seg om eiendeler som har vært *til felles personlig bruk* for samboerne, som bolig, hytte, innbo, båt og liknende. Dette kan tilsi at det kun er mulig å erverve medeiendomsrett i slike typer eiendeler med grunnlag i indirekte bidrag.³⁵ Denne grensen er liknende den vi finner for ektefeller i el. § 31 tredje ledd. Et eksempel på noe som *ikke* kan ha vært i samboernes felles personlige bruk er den ene samboerens næringsvirksomhet, og rettspraksis tyder på at det ikke er mulig å bli sameier av en næringsvirksomhet ved indirekte bidrag.

I LB-2007-140864 har vi et eksempel på en sak hvor de omtvistede eiendommene *ikke* hadde vært i partenes *felles personlige bruk*. I denne dommen krevde samboer A forgyves medeiendomsrett i tre eiendommer eid av sin tidligere samboer, B. Ingen av de tre eiendommene hadde fungert som felles bolig. Den ene eiendommen var overtatt av B som en del av et generasjonsskifte, og faren til B bodde fortsatt i huset. De to andre eiendommene ble ansett som investeringsobjekter, som ble anskaffet med sikte på utleie. Retten uttalte at vilkårene for medeiendomsrett ikke var oppfylt, og dette ble blant annet begrunnet med at samboerne ikke hadde hatt en sammenfiltret økonomi, og heller ikke hadde inngått noen form for avtale om medeiendomsrett. Det ble ikke eksplisitt uttalt at eiendommene ikke hadde vært i felles personlig bruk, men dette vilkåret var ikke oppfylt. Samboeren fikk medhold i et krav om vederlag.

2.1 Sammenhengen mellom krav om medeiendomsrett og vederlag

Vilkårene for å få medhold i et krav om medeiendomsrett er strenge, og et vederlagskrav er ofte særlig aktuelt i de tilfeller en samboer ikke har fått medhold i sitt

³⁵ Lødrup (2011) s. 343

krav om medeiendomsrett. Hvis den ene samboeren eide boligen før samlivet tok til, eller samboerne har avtalt et særskilt eierforhold i en bolig, vil det som regel være utelukket å endre på disse eierforholdene. Det kan også tenkes at bidraget som er ytet av den ene samboeren er for lite for å kunne stadfeste en medeiendomsrett,³⁶ at samboerens innsats ikke har medført en investering, eller at boligen ikke har vært i samboernes felles personlige bruk. I eksemplene over vil det være særlig vanskelig å få medhold i et krav om medeiendomsrett, og de er således typetilfeller hvor et vederlagskrav vil være særlig aktuelt. I tvister vedrørende det økonomiske oppgjøret etter endt samboerforhold anlegges det ofte sak om medeiendomsrett som det prinsipale krav og vederlagskrav som det subsidiære krav. Sammenhengen mellom medeiendomsrett og vederlagskrav er omtalt av Sverdrup, som viser til at besparelser som følge av hjemmearbeid kan være grunnlag for medeiendomsrett, og at det da må være klart at det mindre – vederlag – kan tilkjennes.³⁷

3 Vederlagskrav

3.1 Problemstilling

Hovedregelen om at partene beholder egne verdier fører ikke alltid til et rimelig resultat, særlig ikke hvis samboerne har hatt en sammenblandet økonomi. I visse tilfeller kan det derfor tilkjennes et vederlag med grunnlag i alminnelige restitusjons- og berikelsesprinsipper, som en modifikasjon av denne hovedregelen. Et vederlagskrav kan tilkjennes i tilfeller hvor en samboer ved sin innsats har bidratt til en forøkning av den andre samboerens formue, eksempelvis ved å pusse opp hytten til den andre parten. Det er imidlertid ikke et krav at innsatsen har medført en investering, vederlag kan også tilkjennes i tilfeller hvor samboerens innsats har medført en besparelse for den andre.

³⁶ Jfr. f.eks. Rt. 1984 s. 497 og Rt. 1982 s. 1269 vedrørende særæie.

³⁷ Sverdrup (1997) s. 33

Regelen vedrørende vederlagskrav er domstolsskapt og ulovfestet. For ektefeller er det lovfestet en liknende regel om vederlagskrav. En ektefelle som ved sin innsats under samlivet har forøket verdien til den andre partens særøie, kan i visse tilfeller kreve et vederlag for dette etter ekteskapsloven § 73.

Spørsmålet i det følgende er hvilke vilkår som legges til grunn for at en samboer skal være berettiget til et vederlagskrav.

3.2 Om restitusjonskrav på ulovfestet grunnlag

I Rt. 1984 s. 497 ble det fastlått av Høyesterett at en samboer kunne tilkjennes et vederlag etter endt samboerforhold med grunnlag i *alminnelige berikelses- og restitusjonsprinsipper*.³⁸ Prinsippet ble fulgt opp av Rt. 2000 s. 1089.

Alminnelige berikelses- og restitusjonsprinsipper på ulovfestet grunnlag er alminnelige obligasjonsrettslige prinsipper. Utviklingen av disse prinsippene kan sees i sammenheng med utviklingen av alminnelige obligasjonsrettslige (kontraktsrettslige) prinsipper, som skjedde gjennom rettsvitenskap og rettspraksis i store deler av Europa i det 19. og 20. århundre.³⁹ På juridiske områder hvor det mangler eller kun er et fåtall av lovregler, blir det gjerne en oppgave for rettsvitenskapen og rettspraksis å utvikle allmenne prinsipper. De fleste av våre alminnelige obligasjonsrettslige prinsipper ble skapt ved at juridisk teori fant fellestrekk for forskjellige typer skyldforhold i lovgivning, rettspraksis og andre rettskilder, og det ble stilt opp prinsipper i de tilfeller det ble funnet tilstrekkelige likhetstrekk. En del av disse prinsippene har senere blitt ansett som bindende rettsregler i de tilfeller etterfølgende rettspraksis og juridisk teori har anvendt dem som nettopp dette.⁴⁰ I denne tidsperioden ble det i *tysk rett* hentet

³⁸ Rt. 1984 s. 497 (s. 504)

³⁹ Hagstrøm (2004) s. 29

⁴⁰ *ibid* s. 29

inspirasjon fra prinsippet om *ugrunnet berikelse fra romerretten*,⁴¹ som ble grunnlaget for en mer moderne utgave av alminnelige berikelses- og restitusjonsprinsipper.

Det sondres mellom restitusjonskrav og berikelseskrav av flere juridiske forfattere.⁴² Til tross for at Høyesterett formulerer grunnlaget for vederlagskrav etter endt samboerskap som *alminnelige berikelses- og restitusjonsprinsipper*, er det vurderingen av *berikelsen* som står sentralt i rettspraksis. Hensynet til *restitusjon* er ikke er viktig prinsipp på samboerrettens område, i og med at et livsfellesskap ofte består av *ytelse uten gjenyttelse*. Rettspraksis kan således tyde på at det i realiteten er *berikelsesprinsipper* retten viser til som grunnlag for vederlagskrav.

Berikelsesgrunnsetningen defineres gjerne som at «den som oppnår en økonomisk fordel ved en annens arbeid eller ved utnyttelse av en annens eiendom, har plikt til å restituere berikelsen dersom den fremstår som *ugrunnet*».⁴³ Det foretas en rimelighetsvurdering av hvorvidt den aktuelle berikelsen er å anse som begrunnet.

I likhet med en rekke forfattere av juridisk teori, har Hagstrøm stilt spørsmål ved om berikelsesgrunnsetningen kan betraktes som en alminnelig rettsregel. Han viser til Rt. 1985 s. 290, hvor det uttales at «hvert tilfelle (...) vurderes konkret og under hensyn til rimelighet» ved spørsmålet om berikelseskrav skulle tilkjennes.⁴⁴

Det faktum at et samboerforhold er et livsfellesskap gjør at det er lite passende å *kun* anvende alminnelige formuerettslige prinsipper i en vurdering, det vil si prinsipper som først og fremst er myntet på rene forretningsforhold. I motsetningen til i kontraktsforhold, vil ytelse uten gjenyttelse være naturlig i et samboerforhold, og muntlige eller stilltiende avtaler oppleves som mer naturlig enn en skriftlig avtale. Av den grunn har også alminnelige *rimelighetsbetraktninger* en sentral plass ved vurderingen av om det skal tilkjennes et vederlagskrav etter endt samboerforhold.

⁴¹ Michalsen (1994) s. 233

⁴² Jfr. f.eks. Monsen (2005) s. 162 flg.

⁴³ Lødrup (2011) s. 348

⁴⁴ Rt. 1985 s. 290 (s. 284)

3.3 Rettsutviklingen

Prinsippet om vederlagskrav etter endt samboerforhold ble presentert for første gang i norsk rettspraksis i Rt. 1984 s. 497. Saken dreide seg om en samboers krav om vederlag for *innskudd* av en mindre sum med kontanter samt *arbeid* i forbindelse med oppføringen av en bolig som var i mannens eie. Førstvoterende uttalte at det «ved oppløsning av samboerforhold [må] være rom for vederlagskrav basert på alminnelige berikelses- og restitusjonsprinsipper og på rimelighetsbetraktninger».⁴⁵ Uttalelsen har i ettertid blitt forstått som at det ved opphør av samboerforhold, enten ved brudd eller død, kan gis medhold i et vederlagskrav etter nærmere angitte vilkår. I denne saken fikk ikke kvinnen medhold i sitt krav, idet Høyesterett vurderte det slik at hennes bidrag ikke hadde vært tilstrekkelig for å kunne begrunne et vederlagskrav.

Det oppstod etter dette tvil vedrørende tolkningen av vilkårene for å få medhold i et vederlagskrav. Dette ble blant annet uttrykt i juridisk teori og partenes anførsler i Rt. 2000 s. 1089 (Stell- og pleiedommen), som førte til at Høyesterett i denne avgjørelsen presiserte vilkårene for et vederlagskrav. Domstolen ga saksøker medhold i et krav om 400 000 kroner for omfattende stell og pleie av sin alkoholiserende samboer de siste årene han levde. Det ble fastslått at for å kunne tilkjenne et vederlagskrav må det både foreligge en *berikelse*, altså en økonomisk fordel, og at det må være *rimelig* å tilkjenne vederlag i det konkrete tilfellet. Førstvoterende presiserte at dette er *kumulative vilkår*.

Førstvoterende presiserte at samboerens innsats må ha medført en «økonomiske fordel» for den andre parten, og som hovedregel er det et krav at denne fordelen «ikke er uvesentlig». Størrelsen på den økonomiske fordelen vil «være bestemmende for det maksimale omfang av vederlagskravet». Spørsmålet om vederlag kan tilkjennes avgjøres avslutningsvis av en «skjønnsmessig rimelighetsvurdering».

⁴⁵ Rt. 1984 s. 497 (s. 504)

Retten uttalte videre at en økonomisk fordel «vil det normalt være naturlig å se som en **berikelse** eller en **besparelse**». ⁴⁶ (Mine uthevelser.) Det ble reist spørsmål om stell og pleie kan være en form for *berikelse* som omfattes av en generell vederlagsregel, og i den forbindelse ble det vist til at ekteskapsloven ikke inneholdt en regel om vederlag for stell og pleie. Retten la imidlertid ikke vekt på dette argumentet, og uttalte at ekteskapsloven inneholder andre regler som kan gi grunnlag for en kompensasjon ved omfattende omsorgsarbeid. Høyesterett fant støtte for sin konklusjon i den forståelsen av 1984-dommen som var lagt til grunn i NOU 1999: 25 ⁴⁷ og i juridisk teori. ⁴⁸ Det ble videre lagt vekt på at samboerlovutvalget foreslo en lovfesting av vederlagsregelen, og at en rekke reelle hensyn talte for dette resultatet. Retten konkluderte med at

«alminnelige berikelses- og restitusjonsprinsipper må kunne gi grunnlag for en samboers krav på vederlag for stell og pleie av bofellen ved samlivsbrudd eller ved død».

I Rt. 2011 s.1176 oppsummerte Høyesterett rettsutviklingen vedrørende vederlagskrav.

Det uttales at

«I rettspraksis er det lagt til grunn at det ved opphør av samboerforhold **kan** tilkjennes vederlag med grunnlag i alminnelige berikelses- og restitusjonsprinsipper, jf. Rt–1984–497, Rt–2000–1089 og Høyesteretts dom avsagt tidligere i dag i sak 2011/93 (HR–2011–1739–A). Det fremgår av disse avgjørelsene at **to kumulative vilkår** må være oppfylt for at vederlag skal kunne tilkjennes: Den ene må ha tilført den andre en **økonomisk fordel**, og det må i tillegg være **rimelig** å tilkjenne vederlag.» (17) (Mine uthevninger.)

3.4 Den økonomiske fordel

Det er et vilkår for å få medhold i et vederlagskrav at den ene samboeren har tilført den andre «en økonomisk fordel», som normalt «ikke må være uvesentlig». Prinsippet om et

⁴⁶ Rt. 2000 s. 1089 (s. 1094)

⁴⁷ NOU 1999: 25 s. 130, s. 186 og s. 190

⁴⁸ Strøm Bull (1990) s. 101, s. 171 og s. 172

vederlagskrav likner regelen vi har i ekteskapsloven § 73 om retten til vederlag i tilfeller hvor den ene ektefellen har medvirket til å øke verdien i den andre ektefellens særeie.

Spørsmålet i det følgende er hvordan man fastlegger den økonomiske fordelene ved et eventuelt vederlagskrav.

I 2011 var to saker om det økonomiske oppgjøret etter endt samboerforhold oppe til behandling i Høyesterett. De to avgjørelsene i Rt. 2011 s. 1168 og Rt. 2011 s. 1176 ble behandlet i sammenheng i Høyesterett, og den førstnevnte dommen er den prinsipielt viktige.

I saken inntatt i Rt. 2011 s. 1168 blir det uttalt at det ut fra Høyesteretts praksis er et grunnvilkår for vederlag at den ene samboeren har tilført den andre en «betydelig økonomisk fordel i form av en berikelse eller besparelse». Ordet «betydelig» tilsier etter en naturlig språklig forståelse en høyere terskel enn det tidligere formulerte kravet om en økonomisk fordel som «ikke er uvesentlig», uttalt i Rt. 2000 s. 1089.⁴⁹ Den endrede formuleringen kommenteres ikke av Høyesterett, det uttales derimot at kravet om en «betydelig økonomisk fordel» er i tråd med tidligere rettspraksis. Det er imidlertid begrenset hvor mye denne endrede formuleringen faktisk kan ha endret kravet om størrelsen på den økonomiske fordelene. Sverdrup poengterer at domstolene også før denne dommen i praksis har forstått kravet som at det kreves at den økonomiske fordelene er «betydelig» eller «vesentlig», selv om dette ikke har blitt uttalt eksplisitt.⁵⁰ Det er naturlig at kravet ikke er mindre strengt enn minstekravet om «vesentlig» medvirkning for en ektefelle som har økt sin partners særeie etter ekteskapsloven § 73.

I domspremisser finner vi ikke alltid et uttalt skille mellom fastleggingen av den *økonomiske fordelene* og den *skjønnsmessige rimelighetsvurderingen*. Reglene fastslått i rettspraksis har gitt domstolene et spillerom innenfor visse grenser. Den økonomiske fordelene utgjør det *maksimale* av hva som kan tilkjennes ved et vederlagskrav, og et

⁴⁹ Rt. 2000 s. 1089 (s. 1095)

⁵⁰ Sverdrup (2011) s. 327

vederlag kan nektes eller reduseres med grunnlag i *konkrete rimelighetsbetraktninger*.⁵¹ I saker med et *direkte* bidrag til en samboers formuesforøkelse blir det uttalt eksplisitt i premissene hvor stor den økonomiske fordel er,⁵² mens i andre saker om vederlagskrav unnlater retten å foreta en beløpsmessig utregning.⁵³ Særlig er dette gjeldende ved et *indirekte* bidrag eller stell og pleie, for å forsøke å unngå at dette blir et unødvendig tvistepunkt i saken. Like fullt er det et skille mellom fastleggingen av den økonomiske fordel og den skjønsmessige rimelighetsvurderingen, og i denne teoretiske fremstillingen foretas det derfor en separat fremstilling av de to temaene.

Når vi skal beregne den økonomiske fordel, kan vi skille mellom de tilfellene der samboerens innsats har *medført en investering* og der innsatsen *ikke har medført en investering*.

3.4.1 Innsatsen har medført en investering

For at en samboer skal ha tilført sin partner en økonomisk fordel, må den ytende samboeren ha tilført sin samboer en innsats i form av arbeid eller tilførsel av kapital. I de fleste saker som omhandler vederlagskrav har innsatsen til den ene samboeren resultert i en *investering* i et formuesobjekt som eies av den andre samboeren. Det klassiske eksemplet, som nevnes av Lødrup, er at den ene samboeren har muliggjort den andres nedbetaling av lån, ved å betale mer enn sin del av forbruksutgiftene eller utføre mer enn sin del av husarbeidet.⁵⁴ Et videre eksempel er der den ene samboeren har bekostet et nytt kjøkken i samboerens hus. Dette er eksempler der den økonomiske fordel utgjør den formuesforøkelsen som kan tilskrives den ytende samboeren. Et slikt bidrag kan både være *direkte* eller *indirekte*.

⁵¹ Sverdrup (2003) s. 256

⁵² Se f.eks. RG 1990 s. 858 (Frostating), 1997-05-22 (Borgarting) og 2002-02-21 (Borgarting)

⁵³ Se f.eks. Rt. 2000 s. 1089, uttrykt dom 1999-02-05 (Hålogaland)

⁵⁴ Lødrup (2011) s. 350

3.4.1.1 Direkte bidrag

Et direkte bidrag til den andre samboerens forøkte formue kan typisk bestå av arbeidsinnsats og materialer til husbygging, restaurering av den andres eiendom eller pengetilskudd til erverv av eiendeler. Det kan videre være nedbetaling av den andres boliglån eller arbeidsinnsats i den andres næringsvirksomhet, i alt fra samboerens gårdsbruk til hans servicebedrift. Ved et direkte bidrag fastsettes den økonomiske fordelten til den *formuesforøkelsen* bidraget til den ytende samboeren har medført. Det er verdien for den samboeren som *mottar* fordelten som er det avgjørende. Hvis samboeren har finansiert et nytt badrom i den andres leilighet, vil den økonomiske fordelten utgjøre differansen mellom leilighetens verdi med og uten et moderne badrom, og ikke verdien av arbeidet med badet og materialene som ble brukt.

Frantzen har et annet syn enn Sverdrup på beregningen av den økonomiske fordelten . Frantzen mener at den økonomiske fordelten i utgangspunktet skal fastsettes til det nominelle *pengebeløpet* som samboeren er beriket med eller *verdien av arbeidet* som samboeren har utført på den berikedes eiendom. Det vil av den grunn ikke være rom for at en samboer kan ta del i en eventuell verdistigning på grunnlag av direkte bidrag. Han mener at den ytende samboeren kun kan kreve verdien av bidraget som *fortsatt er i behold* ved tidspunktet hvor vederlag skal tilkjennes. Vedragskravet vil således være *begrenset* av berikelsen som er ytet samboeren, som vil tilsi at den ytende samboeren må bære risikoen for at det han har ytet et direkte bidrag til *synker* i verdi.

I LH-2010-168882 hadde samboerne inngått en samboeravtale hvor de fastsatte at partene eide en halvpart hver i felles bolig. Dette til tross for at den kvinnelige samboeren hadde bidratt med i overkant av 300 000 kroner mer enn sin partner i et *direkte bidrag* til anskaffelse av eiendommen. Lagmannsretten anså dette bidraget som en økonomisk fordel av «vesentlig størrelse». Den mannlige samboeren mente imidlertid at ved fastsettingen av den økonomiske fordelten kvinnen hadde tilført skulle det trekkes fra den *arbeidsinnsats* han og hans foreldre hadde utført på boligen. Kvinnen var syk, og hadde dermed ikke mulighet til å utføre slikt arbeide. Tingretten hadde gitt mannen medhold i at denne arbeidsinnsatsen utgjorde en verdi på 200 000

kroner, som var et beløp basert på en kostnadsoverslag fra en malermester. Lagmannsretten var imidlertid uenig i tingrettens fastsettelse av verdien av arbeidsinnsatsen. Det ble uttalt at bidraget i form av arbeidsinnsatsen ikke kunne fastsettes ut fra hva en profesjonell håndverker ville ha tatt betalt for arbeidet, inklusiv merverdiavgift. Lagmannsretten fastsatte verdien av arbeidsinnsatsen skjønnsmessig til 50 000 kroner. På bakgrunn av en skjønnsmessig vurdering tilkjente lagmannsretten kvinnen et vederlagskrav på 200 000 kroner på grunnlag av hennes direkte bidrag.

Avgjørelsen belyser at retten som regel fastsetter verdien av oppussing og utbedringer av en eiendom *skjønnsmessig*. Det kan fremlegges kostnadsoverslag fra håndverkere, men dette kan ikke fastslå verdien av oppussing og utbedringer utført av en som ikke er profesjonell. Verdivurderinger av eiendommen før og etter arbeidet fremlegges også ofte i rettspraksis, men slike vurderinger skiller ikke mellom verdien av arbeidet som er utført på eiendommen og en økning i verdi som kan tilskrives markedssvingninger.

3.4.1.1.1 Verdiendringer som følge av markedssvingninger

I de tilfeller en samboer har ytet et bidrag til den andre samboerens eiendom, og denne eiendommen har steget i verdi på grunn av en markedsutvikling, oppstår spørsmålet om den økte verdien skal tas med ved fastsettelsen av den økonomiske fordelten.

Samboerens bidrag til eiendommen vil således være mer verdt etter en slik verdistigning. Hvis eiendommen kan anses som et *felles prosjekt* for samboerne vil det i følge Sverdrup være naturlig at den ytende samboeren skal få ta del i verdistigningen på eiendommen, enten i form av at boligen ble ervervet under samlivet eller at det har vært utgifter knyttet til boligen under samlivet.⁵⁵ Ulempen for samboeren som ikke er medeier i felles bolig ved å ikke ta del i boligmarkedet er et argumentet for denne løsningen. Det kan imidlertid kritiseres at ikke alle er eier av boligen de bor i, men er leietakere. Frantzen har et avvikende syn på beregningen av den økonomiske fordelten, som jeg redegjorde for på den foregående side. Han er av den oppfatning at et vederlag skal begrenses til kun det samboeren har ytet av bidrag til sin partner.

⁵⁵ Lødrup (2011) s. 351

I Rt. 2011 s. 1168 fikk spørsmålet om verdsettelsen av bidrag ved markedsutvikling en avklaring. Under det langvarige samboerforholdet i denne saken hadde den mannlige samboerens bolig steget kraftig i verdi på grunn av markedsutvikling. Det ble uttalt at verdiforøkelsen som skyldes markedsstigning ikke skal være med i beregningen av den økonomiske fordelingen.⁵⁶ Førstvoterende uttalte at en slik beregningsmåte kun kan anvendes på krav om vederlagskrav etter ekteskapsloven, og viser til at hovedregelen om felleseie for ektefeller. En slik formuesordning gjelder ikke for samboere. Det uttales at begrunnelsen og rammene for restitusjonskrav i samboerforhold på grunnlag av ulovfestede regler er andre enn de som gjelder etter ekteskapsloven. På denne bakgrunn kan ikke vederlagskravet være større enn det som er overflørt som en berikelse fra samboeren. Med dette fastslår Høyesterett i tilfeller hvor en samboer har ytet et direkte eller indirekte bidrag til sin partners eiendom, vil ikke den økonomiske fordelingen kunne fastsettes ut fra den økte markedsverdien på eiendommen.

3.4.1.1.2 Direkte bidrag til den andre samboerens boligeiendom

Et bidrag til *alminnelig vedlikehold* vil vanligvis ikke kunne gi grunnlag for et vederlagskrav. Et slikt bidrag blir vurdert som å være *forbrukt* med en gang og er ikke egnet til å kunne gi en verdiøkning. Dette medfører kun at man unngår en verdireduksjon over tid. Dette i likhet med hva som vanligvis vil være tilfelle ved bidrag til en påkostning som ligger noe tilbake vil som regel heller ikke kunne gi grunnlag for et vederlagskrav. Det motsatte kan være tilfelle hvor en nyrenovert bolig blir solgt rett etter oppussingen. Et direkte bidrag til renoveringen på et slikt tidspunkt kan bli ansett for å være i behold ved salget, og dermed kunne gi krav på vederlag for den eventuelle verdistigningen boligen har hatt.⁵⁷ Et eksempel på dette er avgjørelsen i LB-2002-1689, hvor saksforholdet var at den ene samboeren hadde

⁵⁶ Rt. 2011 s. 1168 (37) og (40)

⁵⁷ Lødrup (2011) s. 351

3.4.1.2 Indirekte bidrag

I de tilfeller hvor det skal vurderes om et indirekte bidrag kan gi grunnlag for et vederlagskrav, vil en rekke av momentene nevnt under *vurderingen av om det foreligger sameie* ha betydning. Hensynet bak vederlagsregelen for indirekte bidrag er at den økonomiske fordelingen skal fastsettes slik at samboerne skal sitte igjen med verdier etter samlivet som gjenspeiler deres totale arbeidsinnsats under samlivet, både med hjemmearbeid og arbeid utenfor hjemmet.

3.4.1.2.1 Evne- og halvpartsprinsipp ved beregning av den økonomiske fordelingen

I en rekke saker for domstolene har den ene samboerens bidrag bestått i å betale mer enn «sin del» av felles forbruksutgifter under samlivet – og dermed indirekte skapt en økonomisk fordel for denne. Frem til avgjørelsen i Rt. 2011 s. 1168 var det ikke avklart i rettspraksis om *evneprinsippet* eller *halvpartsprinsippet* skulle benyttes ved beregning av den økonomiske fordelingen, nærmere bestemt hva som anses som «sin del» av felles forbrukskostnader.⁵⁸ Spørsmålet var om en families forbrukskostnader skal *belastes etter evne*, som tilsvarer en prosentvis fordeling etter partenes inntekter, eller *med en halvpart* hver.

Ved beregningen av den økonomiske fordelingen må man innledningsvis fastslå hvilket fordelingsprinsipp som skal benyttes. Prinsippene kan illustreres ved følgende forenklete talleksempel. Mannen tjener 400 000 kroner etter skatt per år, og kvinnen tjener 200 000 kroner etter skatt per år. Mannen betaler årlig 300 000 kroner i avdrag på lån på felles bolig eid av mannen, mens resten av det paret tjener går med til familiens felles forbruk (altså 300 000). Dette eksempelet forutsetter at samtlige av familiens

⁵⁸ Valget mellom de to prinsippene har blitt drøftet i juridisk teori, se f.eks. Sverdup, *Stiftelse av sameie*, 1997, s. 149 flg. og s. 418 flg., Holmøy og Lødrup, *Ekteskapsloven*, s. 194, Lødrup og Sverdup, *Familieretten*, s. 149 flg. og Sverdup, *FAB 2003*, s. 266 flg.

forbrukskostnader et tatt med, og dette inkluderer *renter* til boliglån, vedlikehold av bolig, mv.⁵⁹

Hvis evneprinsippet legges til grunn, skal en lik proSENTSATS trekkes fra den enkeltes inntekt til dekning av familiens forbruk. Hver part «sin del» blir her 50% av inntekt - altså 100 000 for kvinnen og 200 000 for mannen. I og med at mannen betaler 300 000 kroner i avdrag på lån har mannen kun 100 000 disponibelt fro andre kostnader og kvinnen må derfor dekke deler av mannen sin del av felleskostnader og ender opp med å betale 200 000. Her har kvinnen indirekte tilført mannen en økonomisk fordel på 100 000 kroner, og mannen har kunnet benytte den frigjorte kapitalen til nedbetaling av lån.

Hvis *halvpartsprinsippet* legges til grunn, vil den enkeltes forbrukskostnader være identiske og i dette regneeksempelet vil det tilsi 150 000 kroner per person. Også her vil kvinnen bli nødt til å dekke deler av mannen sin del av felleskostnadene, og mannen har indirekte oppnådd en økonomisk fordel på 50 000 kroner.

Spørsmålet om valget mellom evneprinsippet og halvpartprinsippet ble drøftet av Høyesterett i Rt. 2011 s. 1168. Denne tvisten dreide seg primært om oppgjørsavtalen mellom samboerne kunne lempes, men som et ledd i dette spørsmålet avgjorde Høyesterett om samboeren ville ha hatt krav på vederlag dersom hun ikke hadde inngått oppgjørsavtalen som utelukket ytterligere krav. Partene hadde bodd sammen i 16 år, og de hadde to barn sammen. I starten av forholdet hadde ikke samboerne nevneverdig med verdier, mannen eide en bolig med en verdi på 900 000 kroner, men den var beheftet med et pantelån på 850 000 kroner. I løpet av samlivet nedbetalte mannen boliglånet i sin helhet. Han var ansatt i perioden 1991 til 1995, etter dette sluttet han i dette arbeidsforholdet for å arbeide i sitt eget firma. I perioden 1991 til 1996 arbeidet kvinnen i hjemmet med hus- og omsorgsarbeid, etter dette og frem til 2003 var hun utearbeidende og hadde en lønnsinntekt som var nær det dobbelte av sin samboer. Fra 2003 og frem til 2007 hadde hun en deltidsjobb, men var også i perioder arbeidssøkende. I dette tidsrommet hadde kvinnen i lengre perioder eneansvaret for hjemmet og barna, i en periode hvor mannen var mye i utlandet for å utvikle sin

⁵⁹ Sverdrup (2003) 276 flg.

næringsvirksomhet. Underveis i samlivet ble kvinnens inntekt brukt til familiens løpende forbruk. Etter det seksten år lange samlivet ble hun stående tilbake uten nevneverdige midler da samlivet opphørte, mens mannen var eier av en nedbetalt bolig og næringsvirksomheten, nettoverdier på omkring fem millioner kroner.

Ved vurderingen av om den kvinnelige samboeren hadde tilført den andre en økonomisk fordel, måtte retten avgjøre om *evneprinsippet* eller *halvpartsprinsippet* skulle benyttes ved beregningen. Førstvoterende uttalte at det ikke er grunnlag for å anvende et evneprinsipp ved et økonomisk oppgjør mellom samboere. Det ble uttalt at en anvendelse av evneprinsippet

«kunne (...) kanskje være aktuell for ektefeller, som har en gjensidig underholdsplikt blant annet ut fra økonomisk evne. En slik underholdsplikt foreligger derimot ikke for samboere ut fra rene rimelighetsbetraktninger. Det er tvert i mot naturlig å ta utgangspunkt i at familiens felles forbrukskostnader deles likt mellom samboerne, slik at det først blir aktuelt å snakke om en økonomisk fordel for den ene dersom den andre **betaler mer enn sin halvdel.**»
(30). (Min utheving.)

Rt. 2011 s. 1176 ble behandlet samme dag og i sammenheng med Rt. 2011 s. 1168. Hovedspørsmålet i denne saken var om kvinnen hadde bidratt til mannens formuesforøkelse, slik at hun hadde krav på et vederlag. Retten vurderte det slik at kvinnens innsats ikke hadde oversteget det som trengtes for å dekke eget forbruk, og at hun dermed ikke hadde tilført sin samboer en økonomisk fordel. Høyesterett gjentok at evneprinsippet ikke kunne legges til grunn ved det økonomiske oppgjøret mellom samboere, jf. Rt 2011 s.1168. Retten vurderte det dermed slik at det ikke forelå grunnlag for et restitusjonskrav.

Etter dommene avsagt i Høyesterett i 2011 falt det en dom i Borgarting lagmannsrett om vederlagskrav, datert 17.01.2012 (LB-2010-195818). I denne avgjørelsen viste retten til at det i Rt. 2011 s. 1168 blir fastslått at *evneprinsippet ikke* kan anvendes i forholdet mellom samboere når den økonomiske fordelingen skal beregnes. Det ble videre

uttalt at det er tilført en økonomisk fordel først når en samboer har betalt *mer enn sin halvdel* av familiens felles forbrukskostnader.

3.4.2 Innsatsen har ikke medført en investering

Vederlag kan også tilkjennes i tilfeller hvor samboerens innsats *ikke* har medført en investering, men hvor denne innsatsen har medført en *besparelse* for den andre samboeren. For å fastsette hvor stor besparelsen har vært, tar man utgangspunkt i *forskjellen* mellom den berikedes formuesstilling og den formuesstillingen han ville hatt *uten* samboerens innsats. Hvis formuen til den berikede samboeren hadde vært mindre i det sistnevnte tilfellet, er det tilført en økonomisk fordel. Et eksempel på dette er hvis den ytende samboeren betaler de fleste forbruksutgiftene til familien, uten at dette fører til at den andre samboeren får frigjort kapital som kan investeres. Dette kan forekomme hvis den berikede samboeren har andre utgifter som han må dekke, uten at betalingen av disse utgiftene medfører en økning i hans kapital, for eksempel kredittkortgjeld. Et annet tilfelle er der den ytende samboeren direkte nedbetaler gjelden til sin samboer, uten at dette medfører et kapitalopplegg for den berikede samboeren. En avgjørelse som kan illustrere dette, er LA-2009-84965, hvor den ytende samboeren hadde vært med på å betale på samboerens gjeld, som blant annet besto av et tilbakebetalingskrav for trygdebedrageri. Den ytende samboeren fikk medhold i vederlagskravet.

Ved en berikelse er det et vilkår at den ytende samboeren under samboerforholdet *totalt sett har bidratt med en større innsats til fellesskapet enn den berikede*. Se som eksempel uttrykt dom 2000-06-22 (Agder), hvor den ytende samboeren under dissens *ikke* fikk medhold i sitt krav om vederlag. Det må som regel foreligge en *betydelig* større innsats fra den ytende samboerens side, for å kunne oppfylle vilkåret om at den økonomiske fordelingen må være *ikke uvesentlig*.⁶⁰

Et typisk eksempel på innsats i form av besparelse er der en samboer har hatt en stor arbeidsbyrde med å pleie sin partner, slik som i Rt. 2000 s. 1089 (Stell- og

⁶⁰ Sverdrup (2003) s. 271

pleiedommen). Som et forsøk på å avskjære ulike hypotetiske hendelsesforløp i vurderingen av berikelsen fastsatte Høyesterett i Rt. 2000 s. 1089 at det skal foretas en vurdering ut i fra en «objektivisert norm»,⁶¹ hvor man skal sammenlikne samboerens innsats med det som er vanlig i et samboerforhold. Det ble uttalt i avgjørelsen at en person som blir pleiet av sin samboer i en utstrekning som *går ut over det som er vanlig* i et samboerforhold, blir tilført en *økonomisk fordel* gjennom denne omsorgen.⁶²

Det heter videre i dommen at den pleietrengendes helsetilstand må fordre et «særlig sterkt og (...) langvarig behov for omsorg, stell og pleie». Førstvoterende uttaler at det fremstår som rimelig at vederlag skal tilkjennes når «samboers innsats er ekstraordinær i omfang og varighet». I vurderingen om stell og pleie er av ekstraordinær karakter har det betydning hvilken belastning den pleiegivende samboeren har hatt som følge av den pleietrengendes sinnstilstand og smerter, hvor hjelpsløs den pleietrengende har vært samt om det har vært nødvendig med pleie på dagtid og/eller døgnkontinuerlig pleie. Det er krav om en viss varighet, omsorgsoppgaver i forbindelse med akutt sykdom vil som et eksempel ikke kunne føre til et vederlagskrav. Momenter som at samboeren har fått redusert eller mistet sin inntekt, og at stell og pleie fra samboeren fungerer som en erstatning for sykehjem eller nødvendig leid pleiehjelp, tilsier at det er sterke grunner for å tilkjenne vederlagskrav. I Rt. 2000 s. 1089 ble inntekten til den pleiegivende samboeren betydelig redusert i perioden da hun pleiet sin sterkt alkoholiserende samboer. Hun fikk som nevnt medhold i sitt krav om vederlag.

I de tilfeller innsatsen til samboeren har oppfylt kravet til en økonomisk fordel, fastsettes størrelsen på den økonomiske fordelen samtidig med at de foretar den skjønsmessige rimelighetsvurderingen. Disse vurderingene foretas ofte *ikke* separat i de tilfeller den økonomiske fordelen består av en *besparelse*.

3.5 Rimelighetsvurderingen

⁶¹ Rt. 2000 s. 1089 (s. 1094)

⁶² *ibid* (s. 1095)

Det er nødvendig at begge de to kumulative vilkårene *økonomisk fordel* og *rimelighet* er oppfylt for at en samboer kan være berettiget til et vederlagskrav, jfr. Rt. 2000 s. 1089.

I rimelighetsvurderingen kommer hovedprinsippet for det økonomiske oppgjøret mellom samboere til uttrykk - *hver tar sitt* er utgangspunktet. Skal det tilkjennes et vederlag, må dette anses som *rimelig* etter en konkret skjønnsmessig vurdering. I et tilfelle hvor en samboer er tilført en økonomisk fordel av sin samboer, er det ingen automatikk i at det skal tilkjennes et vederlagskrav ved samboerforholdets opphør. Det spesielle ved et *livsfellesskap* i motsetning til eksempelvis et forretningsforhold er at det ofte medfører *ytelse uten gjenyttelse*. Det er naturlig at samboere hjelper hverandre med forskjellige aktiviteter i samlivet, alt fra oppføring av en bolig til reparasjon av bil, uten at dette automatisk skal kunne føre til et krav om gjenyttelse. Dette kommer til uttrykk i Rt. 2011 s. 1168, hvor førstvoterende påpeker innledningsvis

«At den ene samboeren har fått en betydelig berikelse eller besparelse som følge av bidrag fra den andre, (...) ikke [er] tilstrekkelig til å begrunne et restitusjonskrav. Tvert imot vil man – i mangel på avtale – måtte bygge på at samboere yter til livsfellesskapet uten at det blir spørsmål om å jevne ut eventuelle mellomværende når samboerforholdet en gang tar slutt, ved samlivsbrudd eller ved død.» (31)

Det beror på en skjønnsmessig rimelighetsvurdering *om* vederlag skal tilkjennes, og i så tilfelle, *hvor mye*, jfr. Rt. 2000 s. 1089. Rimelighetsvurderingen er kun begrenset av størrelsen på den økonomiske fordelen, denne størrelsen fastsetter det maksimale omfanget av et eventuelt vederlag.⁶³

En rekke hensyn kan trekke i retning av å tilkjenne et vederlagskrav. Monsen viser til Rt. 2000 s. 1089, hvor det påpekes at «rimelighet i forhold til den samboer som yter (...) innsats»⁶⁴ er et hensyn for å tilkjenne vederlagskrav. Han omtaler dette som *belønningshensynet*. Dette ble uttalt i forbindelse med stell og pleie, og hensynet vil være gjeldende ved indirekte bidrag.

⁶³ Rt. 2000 s. 1089 (s. 1094)

⁶⁴ *ibid* (s. 1094)

I Rt . 2011 s. 1168 fremheves det ulike grunner til å begrense adgangen til å tilkjenne vederlag. I tillegg til det faktum at vi har å gjøre med et *livsfellesskap*, blir *praktiske og bevismessige vansker* nevnt som et argument, i tillegg til at det vil være *konfliktskapende og øke antall saker i rettssystemet* hvis det åpnes for en vidtrekkende adgang til dette.⁶⁵

Høyesterett uttrykte i Rt. 2011 s. 1168 tydeligere enn i tidligere rettspraksis at vederlag kun skal tilkjennes unntaksvis. Det er *tilståelsen* av et vederlagskrav som *krever særskilt begrunnelse*, og ikke en nektelse av å tilkjenne vederlag.⁶⁶ Dette gjorde de ved at retten innledet rimelighetsvurderingen og spørsmålet om den økonomiske fordel skulle kompenseres med «**om**, og eventuelt i hvilken utstrekning, rimelighetshensyn samlet sett krever at dette kompenseres». (40, min utheving) I den skjønnsmessige rimelighetsvurderingen ble det tatt utgangspunkt i det totale bildet av partenes økonomiske situasjon under samlivet.⁶⁷ Retten presiserte videre at det foretas en helhetlig rimelighetsvurdering, hvor blant annet «partenes forutsetninger, bidragets art og omfang, samlivets varighet og partenes økonomiske stilling» vil ha betydning.

I det følgende vil jeg presentere en rekke momenter som vil kunne ha betydning i en skjønnsmessig rimelighetsvurdering, og illustrere disse med konkrete eksempler i form av dommer. I rettpraksis varierer det hvilke av momentene som anvendes og i hvilken grad de blir vektlagt. Etter dette vil jeg behandle den skjønnsmessige rimelighetsvurderingen som ble gjort i Rt. 2011 s. 1168.

3.5.1 Fordelens størrelse og karakter

En «betydelig» økonomisk fordel er både et nødvendig vilkår for å kunne tilkjenne et vederlagskrav, i tillegg til at bidragets størrelse har betydning i den skjønnsmessige

⁶⁵ Rt. 2011 s. 1168 (31)

⁶⁶ Sverdrup (2011) s. 335

⁶⁷ Rt. 2011 s. 1168 (32) og Rt. 2000 s. 1089 (s. 1094 og s. 1095)

rimelighetsvurderingen. Jo større økonomiske fordel som er tilført, jo større argument er dette for å tilkjenne et vederlagskrav.⁶⁸ Sverdrup nevner at også *prosessøkonomiske grunner* taler for en slik verdigrænse, og viser til at hensynet er det samme bak ordlyden i el. § 73.⁶⁹ Etter denne bestemmelsen er det et krav at en ektefelle «i vesentlig grad» har medvirket til en forøket verdi av sin partners særreie midler for å kunne være berettiget et vederlagskrav.

Bidragets *karakter* kan ha innvirkning på hva som blir ansett som *betydelig*. Ved et indirekte bidrag vil det ofte kreves en mer omfattende innsats fra den ytende samboeren enn ved et direkte bidrag. Årsaken til dette kan ha sammenheng de typiske indirekte bidragene i form av eksempelvis hjemmearbeid og betaling av forbruksutgifter «hører mer hjemme» og oppleves mer naturlig i et samboerforhold enn et direkte bidrag i form av en overførsel av et større pengebeløp. Dette kan gjøre at et direkte bidrag lettere vil kunne oppfattes som en *investering* fra den ytende samboeren.

Se som eksempel LA–2009–84965, hvor den ytende samboeren overførte betydelige verdier i løpet av et kort samboerforhold. Retten vurderte dette som en *investering i samboerens økonomi*, da han hadde sett for deg et langt samliv med henne. Samboeren fikk medhold i sitt krav om vederlag, dog beløpsmessig vesentlig mindre enn hva han hevdet å ha overført av økonomiske verdier.

Ved en vurdering av et *direkte* bidrags *størrelse*, er det nærliggende å anta at størrelsen til en viss grad sees i sammenheng med samboernes økonomi totalt sett. For to samboere med meget god økonomi, vil vurderingen av bidragets størrelse kunne se annerledes ut enn for et par med mindre økonomiske ressurser.

Det er fremhevet i flere avgjørelser at kravet til bidragets størrelse kan *heves* i de tilfeller den ytende samboeren også har hatt en *egen interesse* i å yte bidraget. I Rt. 1984 s. 497 fikk ikke saksøker medhold i sitt krav på vederlag for å ha bistått samboeren med oppføringen av felles bolig som var i hans eie. Dette ble blant annet

⁶⁸ Lødrup (2011) s. 354 og Sverdrup (2003) s. 278

⁶⁹ Sverdrup (2003) s. 278

begrunnet i at arbeidet også var i hennes *egen interesse*, hun hadde selv nytte av at boligen ble ferdigstilt.⁷⁰

Argumentet med at arbeidet var i samboerens egen interesse ble også påpekt av retten i Rt. 1989 s. 539, hvor saksøker kun fikk medhold i et krav om tilbakebetaling av de utgiftene han hadde hatt til materialer til huset til samboeren. Et vederlagskrav ut over dette ble nektet. Høyesterett uttalte at et større vederlag ikke kunne begrunnes ut i fra alminnelige rimelighetsbetraktninger, da det «Etter forholdene måtte (...) fremstå som naturlig at X utførte en del arbeider på den eiendom som var hans hjem i mange år, uten at dette kunne gi ham noe vederlagskrav ved oppgjør etter samboerens død.»⁷¹ Vi ser her at retten vurderte det utførte vedlikeholdsarbeidet for også å være i den ytende samboerens egen interesse. Det kan også trekkes frem at vanlig vedlikeholdsarbeid vil være en naturlig del av det partnere i et livsfellesskap hjelper hverandre med.

3.5.2 Samboernes økonomiske stilling

Samboernes økonomiske stilling og behov for midler i fremtiden er vektige momenter i helhetsvurderingen. Det skal antageligvis mindre til for å gi medhold i et vederlagskrav i saker der en samboers bidrag har ført til en *forøkelse* av formuen til sin partner, enn i det motsatte tilfellet.⁷² Når det har skjedd en slik forøkelse av formuen til den ene samboeren er det mer naturlig at denne til en viss grad deles mellom samboerne, i de tilfeller hvor denne forøkningen har skjedd på bakgrunn av en felles innsats under samlivet.

Det vil også tale *for* vederlag hvis en *ytende* samboer står igjen uten verdier etter et lengre samliv, som var tilfellet i Rt. 2011 s. 1168. Dette vil være et argument for at samboeren har et *behov* for et vederlag fra sin tidligere partner, eksempelvis for å skaffe seg en ny bolig.

⁷⁰ Rt. 1984 s. 497 (s. 504)

⁷¹ Rt. 1989 s. 539 (s. 544 og s. 545)

⁷² Sverdrup (2003) s. 279

En liten eller manglende økonomisk evne til å *betale vederlag* kan føre til at vederlag ikke tilkjennes, eller at størrelsen på vederlaget settes med. I de tilfeller hvor en *beriket* samboer har dårlig økonomi, og som Lødrup nevner,⁷³ må realisere aktiva eller belåne bolig for å betale vederlaget, taler dette *mot* en rett til vederlag. Det kan spørres om det siste eksempelet er et holdbart argument mot vederlag. For de som eier bolig i dag er det gjerne bundet opp mye kapital i denne, og det er vel de færreste forunt å ha større pengebeløp stående i banken. En nektelse av vederlag i et slik tilfelle vil kunne føre til at den ytende samboeren får problemer med å etablere seg på nytt.

Momentet om å ta hensyn til den *berikede* samboerens økonomiske stilling finner vi igjen i dansk rettspraksis. Etter dansk rett kan vederlag som ikke regel ikke tilkjennes i de tilfeller den berikede samboer er insolvent.

I den tidligere omtalte LB-2007-140864 fikk samboer A medhold i et vederlagskrav for arbeid i hjemmet. I den skjønnsmessige rimelighetsvurderingen ble det av retten vektlagt at samboerforholdet hadde *vart i 16 år*, samboer B sin *høye inntekt under samlivet* og hans *økonomiske situasjon ved samlivets opphør*. Fastsettingen av det høye vederlaget, 750 000 kroner, kan tilsi at retten har tatt særlig hensyn til at B hadde en god inntekt under samlivet, og at dette ble delvis muliggjort ved at A arbeidet i redusert stilling og hadde hovedansvaret for barna og hjemmet. Resultatet i avgjørelsen og størrelsen på vederlaget kan tilsi at retten har tatt hensyn til det totale bildet av partenes økonomiske situasjon under samlivet, som det ble gitt anvisning på i Rt. 2000 s. 1089⁷⁴ og senere i Rt. 2011 s. 1168.⁷⁵

3.5.3 Samlivets varighet

⁷³ Lødrup (2011) s. 355

⁷⁴ Rt. 2000 s. 1089 (s. 1094 og s. 1095)

⁷⁵ Rt. 2011 s. 1168 (32)

Samlivets varighet har stor betydning i rimelighetsvurderingen. Ved langvarige samboerforhold vil partene gjerne ha en sterkere fellesskapsfølelse med en mer sammenblandet økonomi, sammenliknet med et mer kortvarig forhold.

Varigheten av samboerforholdet vil kunne ha ulik betydning, avhengig av om det er ytet et *direkte* eller *indirekte* bidrag, og om innsatsen har vært en *berikelse* eller *besparelse* for den ene samboeren.

Ved en *berikelse* i form av *indirekte bidrag* vil et langvarig samboerforhold tillegges vekt i favør av den ytende samboerens vederlagskrav.⁷⁶ Ved indirekte bidrag vil bidraget gjerne bli større i takt med lengden på samboerforholdet. I Rt. 2011 s. 1168 hadde samlivet vart i 16 år, og i disse årene brukte den ytende samboeren det vesentlige av sin tid og sine penger på familien. På denne måten bidro hun i lengre tid til sin partners forøkte formue. Retten tok imidlertid utgangspunkt i at det ved et brudd mellom to samboere som regel *ikke skal jevnes ut eventuelle mellomværende* ved livsfellesskapets slutt.⁷⁷ Kvinnen fikk imidlertid ikke medhold i sitt vederlagskrav, men dette var av andre årsaker. Under behandlingen av samme sak i lagmannsretten ble samboeren tilkjent et vederlag på 500 000 kroner. I dommen inntatt i LE-2010-101989 ble det lagt avgjørende vekt på det lange samlivet. Ved et samliv av en slik lengde har den ytende samboerens indirekte bidrag blitt vesentlig over tid.

Et videre eksempel er Rt. 2000 s. 1089, hvor den ytende samboeren fikk medhold i sitt vederlagskrav, og samboerforholdets varighet på 13 år var et av momentene som ble tillagt vekt.

Har samboerforholdet vært *kortvarig* eller det er ytet et *direkte* bidrag *like før bruddet*, vil dette være momenter som taler for et vederlagskrav. I LA-2009-84965 var begge disse momentene gjeldende. Samboerforholdet varte totalt i 18 måneder, og i løpet av denne korte tiden ble det overført betydelige pengebidrag fra den ene samboeren til den andre. Dommen belyser også *at partenes forutsetninger* har betydning under temaet

⁷⁶ Lødrup (2011) s. 355

⁷⁷ Rt. 2011 s. 1168 (31)

livsfellesskapets varighet. Ved ytelsen av de direkte bidragene hadde den ytende samboeren sett for seg et langvarig forhold med sin samboer, partene ble forlovet noen måneder etter at samlivet tok til. Det ble uttalt at den ytende samboeren av den grunn hadde «investert» i sin samboers økonomi, slik at hun kunne beholde huset.

Ved *direkte bidrag* vil imidlertid et langvarig forhold være et argument *imot* vederlag. I den tidligere nevnte avgjørelsen i LH-2010-168882 hadde den ene parten ytet et større direkte bidrag til anskaffelsen av felles bolig. Den ytende samboeren hadde bidratt med i overkant av 300 000 kroner mer enn sin partner til anskaffelse av eiendommen. Retten uttalte i den sammenheng at «[J]o lenger samlivet har vart (...) desto mindre grunn vil det være til å tilkjenne vederlag». Dette på grunn av det nære interessefellesskapet som ofte skapes ved et langvarig forhold. Ved et slikt forhold skal det som regel ikke foretas et regnskapsmessig oppgjør i «etterpåklokskapens navn», slik Sverdrup uttaler med et sitat fra RG 1997 s. 505 (Oslo).

Det er ikke uttalt noe eksplisitt i rettspraksis om *hvor grensen går* for når et samboerforhold er av kortvarig eller langvarig art. Det kan synes som et samliv på *fire år* blir ansett som en langvarighet i mellomsjiktet, da det i LH-2010-168882 ble uttalt av retten at samlivet på fire år «om ikke var kortvarig, heller ikke spesielt langvarig».

3.5.4 Partenes forutsetninger

Partenes forutsetninger har særlig betydning i de tilfeller den ene samboeren er død. Er det, til tross for manglende avtale eller testament, på det rene at den avdøde ønsket at hans etterlatenskaper skulle tilfalle sin samboer, trekker dette i retning av et vederlagskrav. Dette var tilfellet i Rt. 2000 s. 1089, som var et ytterligere moment for samboerens vederlagskrav i denne saken.

3.5.5 Nødvendigheten av verdioverføringen

En verdioverføring som har vært *nødvendig* for den berikede samboeren vil være et argument i favør av vederlag, både i forhold til direkte og indirekte bidrag.

I Rt. 2011 s. 1168 ble nødvendigheten av samboerens bidrag *for den andres formuesoppbygging* lite drøftet av Høyesterett, i motsetning hva som ble gjort av lagmannsretten under behandlingen av samme sak i LE-2010-101989. I lagmannsretten ble det påpekt at den mannlige samboerens utstrakte reisevirksomhet i jobbsammenheng kan synes å ha vært avhengig av at den vinnelige samboeren var hjemme og hadde ansvaret for hus og barn. Flertallet i lagmannsretten så det slik at mannen ikke hadde hatt mulighet til å opparbeide seg en slik forøkning i formuen uten innsatsen til B.

Et videre eksempel fra rettspraksis er Rt. 2000 s. 1089, hvor nødvendigheten av den *stell og pleie* som ble gitt ble ansett som et viktig moment i helhetsvurderingen.

En annen type vurdering av *nødvendigheten* av bidraget fant sted i LA-2009-84965. I denne saken hadde det skjedd en betydelig verdioverføring i form av pengebidrag fra den ene samboeren til den andre, i løpet av et kort samliv. Den kvinnelige samboeren hadde ikke fått en økning i sin formue i løpet av samlivet, men grunnen til dette var hennes betydelige gjeld. Lagmannsretten påpekte at de økonomiske overføringene fra samboeren gjorde det lettere for henne å betjene gjelden sin, og dermed beholde huset.

3.5.6 Fordelen ved å «bo gratis»

Ved spørsmålet om vederlag skal tilkjennes og beregningen av den økonomiske fordelten skal det også tas hensyn til de fordeler den ytende samboeren har *mottatt* av sin partner, det er *nettoverdiene* av de verdioverføringene som har skjedd under samlivet som skal fastlegges.⁷⁸ Et spørsmål som ofte stilles i rettspraksis er hvordan den økonomiske fordelten skal beregnes i de tilfeller en samboer har «bodd gratis» hos sin samboer, ved at denne samboeren ikke har bidratt til å dekke utgifter tilknyttet felles

⁷⁸ Sverdrup (2003) s. 274

bolig. Vurderingen av fordelene ved å «bo gratis» kan også behandles som en del av rimelighetsvurderingen, dette varierer i rettspraksis. Rettstilstanden har i lengre tid vært uklar om fordelene ved å bo gratis kunne føre til at vederlagskravet kan *falle bort* eller *settes ned*.

Sverdrup har argumentert med at fordelene ikke kan tillegges vekt når boligen er finansiert av *inntekter opptjent under samlivet*. Synspunktet er at i tilfeller hvor begge partene har ytet en like stor innsats under samlivet, har den andre samboeren gjennom indirekte bidrag bidratt til bokostnadene, og dermed ikke bodd gratis. Sverdrup mener at fordelene ved å bo gratis kun kan tillegges betydning i de tilfeller hvor boligen er finansiert for andre midler enn de som er skapt under samlivet, for eksempel hvis en nedbetalt bolig er brakt inn i samlivet.⁷⁹

Ved dommen i Rt. 2011 s. 1168 ble rettstilstanden avklart i forhold til en samboer som har ytet et indirekte bidrag.⁸⁰ Retten poengterte at en stor del av formuesforøkelsen til den berikede samboeren var på grunn av en økning i prisene på boligmarkedet, en utvikling som den ytende samboeren ikke fikk ta del i. Førstvoterende uttaler imidlertid at det «må (...) tas hensyn til» den fordelene kvinnen hadde ved å bo gratis. En slik fordel vil øke i omfang for hvert år samlivet varer, og i dette tilfellet hadde samboeren hatt fordelene ved å bo gratis i 16 år. Vi kan slutte fra denne dommen at ved tilfeller hvor en samboer har ytet indirekte bidrag og bodd gratis hos sin samboer, vil dette føre til at kravet om vederlag *settes ned* eller *faller bort*. I lagmannsrettens behandling av saken i LE-2010-101989 ble det under behandling av fordelene ved å «bo gratis» påpekt av retten at den kvinnelige samboeren ikke fikk etablert seg på boligmarkedet, og at dette var noe som gjorde denne fordelene noe mindre lukrative.

I forhold til *direkte* bidrag er det flere eksempler i lagmannsrettspraksis hvor retten har lagt vekt på at den ytende har bodd gratis. I tidligere nevnte LA-2009-84965 hadde den mannlige samboeren bodd gratis hos sin samboer, samtidig som han også hadde leieinntekter på sin bolig. I et slikt tilfelle vil ikke samboeren tape på å ikke ta del i

⁷⁹ Sverdrup (2003) s. 276

⁸⁰ Rt. 2011 s. 1168 (40)

boligmarkedet. I denne avgjørelsen ble fordelene med å bo gratis «motregnet» med andre goder den mannlige samboeren hadde ytet sin samboer, blant annet gratis bruk av bil.

3.5.7 Utmålingen av vederlaget

Høyesterett uttalte i Rt. 2000 s. 1089 at den økonomiske «Fordelen vil være bestemmende for det maksimale omfang av vederlagskravet». Innenfor denne rammen har både størrelsen på den økonomiske fordelene, etterfulgt av en rimelighetsvurdering, betydning når vi skal beregne vederlagets størrelse.⁸¹ Førstvoterende uttalte videre i avgjørelsen at det beror på en skjønnsmessig helhetsvurdering hvor mye det skal betales i vederlag.

I norsk rettspraksis er det tradisjon for at beløpene som tilkjennes er av beskjedne størrelser, og beløpene er som regel små sammenliknet med størrelsen på formuen som den berikede samboeren har opparbeidet seg i løpet av samlivet.

I Rt. 2011 s. 1168 tok Høyesterett utgangspunkt i lagmannsrettens fastsettelse av den økonomiske fordelene, og anslo at den var på 500 000 kroner. Retten tok ikke nøyaktig stilling til størrelsen på vederlagskravet, men anslo at «kravet i hvert fall ikke ville overstige 200 000 kroner». Hun fikk som nevnt ikke medhold i sitt vederlagskrav. Kvinnen hadde tidligere fått ettergitt en gjeld på 113 000 kroner fra sin tidligere samboer, i tillegg til et lån på 200 000 kroner, som det var mulig også skulle ettergis. Sammenliknet med formuen på fem millioner kroner som hennes samboer hadde opparbeidet seg under samlivet, er fastsettelsen av 500 000 kroner et lavt beløp.

Vi ser i rettspraksis at de fleste av de som gis medhold i et vederlagskrav, likevel må dekke sakskostnader helt eller delvis. Årsaken til dette, er at det ofte fremmes flere krav i slike saker, og i disse sakene er det kun gitt delvis medhold. I følge tvisteloven § 20-3 skal parten da som regel dekke sakskostnader selv. Dette har stor betydning når det er

⁸¹ Sverdrup (2003) s. 250

tale om sakskostnader av en slik størrelsesorden som de ofte er i, og størrelsen på det som tilkjennes i vederlag er av beskjedne størrelse.

Et typisk eksempel er saken i LB-2002-1689, hvor den mannlige samboeren prinsipalt krevde medeiendomsrett i tidligere felles bolig, subsidiært vederlag for oppussing av denne boligen. Retten fant det bevist at den mannlige samboeren hadde nedlagt en betydelig arbeidsinnsats i leiligheten, og tilkjente vederlag for hans bidrag. Dette ble skjønsmessig fastsatt til 100 000 kroner, i tråd med Tingrettens avgjørelse. På grunn av at sakens utfall ble delvis medhold, ble imidlertid samboeren dømt til å betale saksomkostninger for motparten for både tingretten og langmannsretten. Dette utgjorde tilsammen 78 120 kroner, med et tillegg for eventuelle forsinkelsesrenter, noe som tilsier at han kun satt igjen med i overkant av 21 880 kroner etter at saksomkostnader var betalt. Det kan anses om et lite beløp for noe som retten omtaler for «betydelig» oppussingsarbeid.

3.5.8 Betydningen av at den ene parten er død

Dommen i Rt. 1984 s. 497 som ga en samboer medhold i et vederlagskrav basert på alminnelige berikelses- og restitusjonsprinsipper har blitt forstått som at dette prinsippet gjelder generelt ved et opphør av et samboerforhold,⁸² og ikke er begrenset til brudd mellom samboere. Reglene om vederlagskrav gjelder derfor også i de tilfeller hvor samboerforholdet avsluttes ved den ene samboerens død, og dødsboet til førstavedøde blir da adressaten for den gjenlevende samboerens krav.

I Rt. 2011 s. 1168 viser retten til Rt. 2000 s. 1089, hvor det dreide seg om et dødsboskifte for en samboer uten arverett. Dette forholdet, i tillegg til hennes omfattende omsorgsarbeide, gjorde at det i følge førstvoterende gjorde seg gjeldende spesielt sterke rimelighetshensyn. Førstvoterende uttaler at det «antakelig skal noe

⁸² Rt. 2000 s. 1089, NOU 1999:25 s. 130 samt vedlegg 1 s. 186 og s. 190, og Strøm Bull (1990) s. 101, s. 171 og s. 172

mindre til»⁸³ for en samboer å få medhold i et vederlagskrav *ved den ene partens død enn ved et brudd* mellom samboerne.

Uttalelsen er ikke nærmere begrunnet av førstvoterende, men den er antageligvis blant annet begrunnet med at et vederlagskrav ikke er like inngripende når kravet gjøres gjeldende mot samboerens dødsbo og arvinger. Et synspunkt kan være at samboeren anses som mer «berettiget» sammenliknet med de øvrige arvingene til en del av den avdøde samboerens formue, spesielt når dette kan begrunnes ved de øvrige vilkårene for vederlagskrav. Ved et brudd har samboerne dessuten tatt et valg om å avslutte livsfellesskapet, i motsetning til ved den ene samboerens død. Sistnevnte forhold kan sees som et hensyn for et vederlagskrav.

4 En sammenlikning med et utvalg andre land

4.1 Bakgrunn for valg av land

Det er valgt å fokusere på landene Danmark, New Zealand, Canada og til dels England. Danmark ble valgt ut på bakgrunn av at det er et av Norges nærmeste naboland – både geografisk og rettslig. En rekke lover, blant annet lovverk som verner forbrukere, har blitt til ved et nordisk samarbeid. I de tilfeller nasjonale regler ikke gir løsning på en konkret tvist, ser vi i rettspraksis at domstolene ser til våre naboland. Danmark ble videre valgt ut på bakgrunn av at rettstilstanden vedrørende vederlagskrav etter endt samboerforhold, i likhet med Norge, er utviklet gjennom rettspraksis.

Det var videre ønskelig med en fremstilling av to land med common law, en rettsfamilie som skiller seg radikalt fra rettsfamilien rettssystemet i Norge er bygget på, civil law. Canada og New Zealand ble valgt ut i samråd med min veileder Hambro og professor Mee ved University of Corc, Irland. I disse to landene har det skjedd en særlig utvikling i rettspraksis vedrørende prinsippet om *constructive trust*. Denne utviklingen har gjort

⁸³ 2011 s. 1168 (27)

at Canada og New Zealand har en rettsstilstand vedrørende krav om vederlag etter endt samboerforhold som har fjernet seg mer fra engelsk rett, og som har blitt mer liknende en norsk rettsstilstand.

Common law, også kjent som angloamerikansk rett, er betegnelsen på den engelske rettsfamilien og de rettsordningene som bygger på denne. Land som England, New Zealand og Canada har common law som grunnlag for sitt rettssystem. I rettssystemer som bygger på common law er domstolen bundet av sine tidligere avgjørelser i større grad enn i civil law. Det trekkes ut generelle prinsipper fra avgjørelser som er avsagt i domstolen, som anvendes på liknende, etterfølgende enkeltsaker. Den andre store rettsfamilien er civil law, også betegnet som de kontinentaleuropeiske rettsordningene, og de rettsordningene som bygger på denne. Til sammenlikning tar man i Civil law utgangspunkt i abstrakte regler, som regel lovgivning. Dommeren vurderer deretter om regelen kan anvendes i det konkrete tilfellet.

4.2 Vederlagskrav etter endt samboerforhold i Danmark

I 2009 var det i overkant av 580 000 samboende par i Danmark,⁸⁴ men i likhet med Norge finnes det ikke lovbestemmelser for det økonomiske oppgjøret etter endt samboerforhold. I det følgende vil det gis en kortfattet fremstilling av vederlagskrav for samboere etter dansk rett.

Utgangspunktet ved et økonomisk oppgjør mellom to samboere, er at *hver beholder sitt*.⁸⁵ Det kan imidlertid stiftes medeiendomsrett, etter nærmere angitte vilkår fastsatt i rettspraksis.⁸⁶ Det er ikke mulig å opparbeide seg en medeiendomsrett med grunnlag i indirekte bidrag i dansk rett, noe som til dels påvirker utmålingen av vederlagskrav.

⁸⁴ Lund-Andersen (2009) s. 322

⁸⁵ *ibid* (2009) s. 325

⁸⁶ Lund-Andersen (2011) s. 284

For samboende par som har etablert et økonomisk fellesskap, blir krav i forbindelse med det økonomiske oppgjøret i domstolene behandlet i tråd med de samme retningslinjene som gjelder for ektefeller. Dette til tross for at det ikke er en lovbestemt plikt til forsørgelse mellom samboere. En slik likebehandling med ektefeller gjør at en samboer som krever et vederlag fra sin tidligere samboer ikke kan fremsette et alminnelig formuerettslig krav for domstolene, men kan fremsette en type krav som er spesielt for familierettslige forhold i dansk rett; et «*kompensationskrav*». Dette er en type krav som har bakgrunn i «*alminnelige formuerettslige prinsipper*», men er også begrunnet i det Lund-Andersen omtaler som «*familierettslige hensyn*».⁸⁷ Det kan tilkjennes et kompensationskrav i de tilfeller en samboer har tilført den andre parten en berikelse i form av en økonomisk fordel. Dette ble fastslått i dommene UfR 1980.480 H og UfR 1985.607 H, og dansk Høyesterett utpenslet anvendelsesområdet for dette prinsippet på 80-tallet.⁸⁸

Det er et vilkår for å få medhold i et kompensationskrav at samboeren i «væsentlig grad» har bidratt til at den andre parten har kunnet «skape eller bevare» en «ikke ubetydelig» formue, jfr. UfR 1985.607 H. Ordlyden «skape eller bevare» gir anvisning på at vederlag kan tilkjennes for berikelser og besparelser, i likhet med norsk rett. Eiendeler som er ervervet før samlivet startet holdes i utgangspunktet utenfor delingen.

Avgjørelsen i UfR 1985.607 H fastsetter at den berikede samboeren må ha en «ikke ubetydelig» formue etter endt samboerforhold, som kan sammenliknes med kravet i norsk rett om en betydelig økonomisk fordel. Det som skiller dansk og norsk rett, er kravet om størrelsen på den berikedes formue., jfr. formuleringen «ikke ubetydelig» formue. Et slikt krav har vi ikke i norsk rett, hvor det vurderes hva *bidraget* til ytende samboeren har *muliggjort*. Denne forskjellen jevnes imidlertid noe ut ved at det i beregningen av den økonomiske fordelingen kan medtas en eventuell *verdistigning på en bolig*, jfr. UfR 1980.480 H. Dette til forskjell fra norsk rett, hvor det i de to dommene i Høyesterett i 2011 ble konstatert at dette ikke kan medtas. Slik vi ser i rettspraksis i norsk rett, kan en bolig som følge av markedssvingninger ha steget i verdi til omtrent

⁸⁷ *ibid* s. 284

⁸⁸ Lund-Andersen (2011) s. 285

det tredobbelte under et langvarig samboerforhold. Etter dansk rett er det da åpning for å ta med den økte verdien i beregningen, men størrelsen på dette vederlaget kan reduseres på grunnlag av rimelighetsbetraktninger ved en slik markedsstigning. Et videre skille mellom dansk og norsk rett, er at det i førstnevnte rettssystem er tvilsomt om omfattende stell og pleie kan gi grunnlag for et vederlagskrav.⁸⁹

Det foretas en skjønnsmessig helhetsvurdering i vurderingen av om det skal gis medhold i et kompensationskrav, og i så tilfelle vederlagets størrelse. Det legges vekt på samlivets lengde, partenes økonomiske situasjon, graden av sammenblanding av økonomi, og hvordan partene har fordelt utgiftene under samlivet. I følge rettspraksis må samlivet ha vart i omkring 2,5 år, og det kan som regel ikke kreves vederlag av en part som er insolvent.⁹⁰ Ved medhold i et kompensationskrav på grunnlag i indirekte bidrag, tilkjennes det vederlag på størrelse med omkring 10-25 prosent av den berikede samboerens formue skapt under livsfellesskapet.⁹¹ Dette tilsier at det ved krav om vederlag etter endt samboerforhold tilkjennes vederlag som er større i Danmark sammenliknet med i Norge.

4.3 Vederlagskrav etter endt samboerforhold i et utvalg common law-land

I England, Canada og New Zealand gjelder prinsippet om *constructive trust*, der det ut i fra partenes adferd kan utledes at det forelå en *felles hensikt* («common intention») om å skape et fellesskap («trust»). Felles for disse tre landene, er at et direkte økonomisk bidrag til anskaffelsen av en eiendom og / eller betaling av avdrag på boliglån vil kunne være viktige momenter i favør av at det forelå en felles hensikt. I England legges det imidlertid ikke vekt på indirekte bidrag, eksempelvis arbeid i hjemmet eller stell og U pleie. Rettspraksis i England har således anlagt en restriktiv linje.⁹² Et eksempel på en sak, er *Lloyds Bank v. Rosset*,⁹³ fra the House of Lords i 1990. I denne saken hadde den

⁸⁹ NOU 1999: 25 s. 81

⁹⁰ NOU 1999: 25 s. 81

⁹¹ Sverdrup (2011) s. 335

⁹² Lund.Andersen (2011) s. 277

⁹³ *Lloyds Bank v. Rosset*, House of Lords (1991) 1 AC 107

ytende samboeren ytet en betydelig innsats ved å renovere sin samboers eiendom, men fikk ikke medhold i sitt krav om at det forelå *constructive trust*. Den restriktive engelske rettspraksis om *constructive trust* har blitt utsatt for kritikk av en rekke juridiske forfattere. Etter engelsk rettspraksis kan en samboer som har arbeidet i hjemmet og passet parets felles barn ikke gjøre gjeldende et vederlagskrav, til tross for at paret hadde blitt enige om denne arbeidsfordelingen. En rekke saker i the House of Lords har blitt avsagt med dissens på grunn av Lord Dennings kritikk av den manglende utviklingen i engelsk rettspraksis. Han har fremmet synspunktet om at det er et behov for å utvikle en ny modell for *constructive trust*, med grunnlag i en bred skjønnsmessig rimelighetsvurdering. Engelsk rett og engelske dommers uttalelser har innvirkning på den rettslige utviklingen i Canada og New Zealand. Vi kan se i rettspraksis at synspunktene fra Lord Denning har fått gjennomslag i domstolene i Canada og New Zealand.

4.3.1 Særlig om vederlagskrav i Canada

I Canada blir det stadig mer vanlig å være samboer, men i likhet med Norge er lovgivning vedrørende det økonomiske oppgjøret ved endt samboerforhold lite oppdatert etter dagens forhold. Canada er delt opp i geografiske områder, hvor reglene vedrørende samboerforhold er forskjellige. Vilåårene for å bli ansett som samboere i rettslig forstand ble av canadisk høyesterett presisert i saken *Moldowich v Penttinen*, og disse vilåårene gjelder for hele nasjonen. Om partene bodde under samme tak, seksuell og personlig oppførsel mot hverandre, om de fungerte som en familie, om de presenterte seg som et par overfor andre personer, felles økonomi og forholdet til eventuelle særkullsbarn er faktorer som har betydning i vurderingen av om to personer som bor sammen er å anse som samboere.

I Canada er prinsippet om *unjust enrichment* («uberettiget berikelse») det bærende argumentet i saker om *constructive trust*. Prinsippet om *unjust enrichment* kan etter nærmere vilkår tilkjennes en kompensasjon hvor en samboers innsats har bidratt til å forøke den andres formue. I denne vurderingen er også en samboers arbeid i hjemmet eller arbeid i den andre samboerens bedrift relevante faktorer. I de tilfeller hvor det ikke

kan anses for å foreligge en constructive trust, kan *berikelsessynspunkter* begrunne en samboers vederlagskrav mot den andre. Prinsippet om unjust enrichment kan således sammenliknes med et vederlagskrav med grunnlag i alminnelige restitusjons- og berikelsesprinsipper i norsk rett.

Den canadiske saken *Kerr v Baranow* omhandler tvisten om det økonomiske oppgjøret mellom to parter som hadde vært samboere i over 25 år.⁹⁴ I starten av forholdet arbeidet begge samboerne utenfor hjemmet, men etter at Kerr ble alvorlig syk i 1991 fikk hun stell og pleie fra Baranow. Forholdet tok slutt i 2006, og Kerr krevde medeiendomsrett i det som hadde vært deres felles bolig, som Baranow sto som eneeier av. Saksøkte tok til motmæle og krevde vederlag for sin innsats med stell og pleie av saksøker. Retten ga saksøker medhold, og tilkjente et vederlag tilsvarende en tredjedel av eiendommens verdi, blant annet begrunnet med unjust enrichment. Dette vederlaget ble fastsatt med utgangspunkt i parets samlede verdier. Før denne dommen var det ulike prinsipper for verdsetting av typisk indirekte bidrag i form av hjemmearbeid ved sameie (constructive trust) og vederlagskrav (quantum meruit). Denne avgjørelsen gjør slutt på denne todelingen - og aksepterer synspunkter som ligner på de norske om indirekte bidrag også ved tilståelse av vederlagskrav.

4.3.2 Særlig om vederlagskrav i New Zealand

I New Zealand kan man få tilkjent et vederlag med grunnlag i en constructive trust. Det har imidlertid blitt utviklet en særlig variant av dette prinsippet, hvor domstolene legger vekt på *partenes forventninger* («reasonable expectations»). Det avgjøres om dette foreligger ut i fra en objektiv bedømmelse av partenes forhold om det kan sies å foreligge en *berettiget forventning om å få andel i den andre partens formue*. I denne vurderingen inngår omfanget av partenes bidrag, verdien av de ytelsene den ytende parten har mottatt til gjengjeld. Indirekte bidrag som arbeid i hjemmet, stell og pleie blir ansett som relevante bidrag. I vurderingen har det vesentlig betydning om partene har inngått en samboeravtale som kan avskjære et vederlagskrav. I tilfeller hvor det gis

⁹⁴ 2011 SCC 10, [2011] 1 S.C.R. 269

medhold, tilkjennes det et vederlag på mellom 15-40 % av den berikedes formue. I økonomiske oppgjør etter et langvarig samlivsforhold vil det kunne forekomme en likedeling av formuen til samboerne.

Det har skjedd en utvikling i rettspraksis av prinsippet om constructive trust i Canada og New Zealand. Her har man forlatt prinsippet om at man kun foretok en isolert bedømmelse av bidraget som er ytet. Det foretas nå en vurdering av *selve forholdets karakter* («the relationship stage»), som fastsettes ut fra en objektiv vurdering.⁹⁵ Lund-Andersen kommenterer at såkalte *familierettslige* hensyn på denne måten tillegges en økt vekt enn tidligere,⁹⁶ i motsetning til kun formuerettslige vurderinger. Det har skjedd en utvikling fra en subjektiv vurdering («felles hensikt») til en mer objektiv vurdering («rimelighet» og «berettigede forventninger»), hvor det foretas en skjønnsmessig rimelighetsvurdering. I begge landene er *indirekte bidrag* relevante, som arbeid i hjemmet, pass av barn og stell og pleie. En forskjell mellom rettstilstanden i New Zealand sammenliknet med både canadisk, dansk og norsk rett, er at selve *berikelsessynspunktet* i disse rettssystemene blir ansett som et *for snevert hensyn* i New Zealand.⁹⁷

I New Zealand er det økonomiske oppgjøret mellom samboere regulert av de samme delingsreglene som ved et skifte mellom ektefeller. Et samboerforhold, «de facto relationship», kan foreligge når to ugifte personer, av forskjellig eller samme kjønn, lever sammen som et par. Begge partene må ha fylt 18 år. Det foretas videre en konkret avgjørelse om et «de facto relationship» anses for å foreligge. En rekke momenter er oppregnet i loven, blant annet samlivets varighet og graden av økonomisk fellesskap.⁹⁸ Vanligvis kreves det at samboerforholdet har vart i tre år, med mindre paret har felles barn eller, som formulert i Lund-Andersen, den ene parten har «ytet væsentlige bidrag

⁹⁵ Peart (1996) s. 107

⁹⁶ Lund-Andersen (2011) s. 280

⁹⁷ *ibid* s. 282

⁹⁸ Jfr. Property (Relationships) Act 1976

til forholdet». I de to sistnevnte tilfellene kreves det i tillegg at det vil medføre åpenbar urimelighet å unnlate å benytte de lovbestemte delingsreglene etter lovens § 14 A.⁹⁹

I år 2000 foreslo en nyinnsatt venstreorientert regjering en lovendring som gjorde at samboere skulle bli omfattet av de samme delingsreglene som ektefeller. Forslaget ble vedtatt i 2001, og bestemmelsene i ekteskapsloven ble gjeldende også for samboere. Den tidligere ekteskapsloven, Matrimonial Property Act 1976, ble omdøpt til Property (Relationships) Act 1976. For ektefeller er hovedregelen likedeling av alle verdier som er omfattet av «matrimonial property», felles bolig og andre verdier som er ervervet i fellesskap, med unntak av verdier ervervet ved arv eller gave. Etter lovendringen ble betegnelsen «matrimonial property» endret til «relationship property». Det ble i tillegg for samboere i «de facto relationships» innført regler som gir like rettigheter til underholdsbidrag og arv som for ektefeller.

Hensynet bak lovforslaget som førte til lovendringen var at regjeringen ikke anså samboerforholdets «natur» for å være særlig forskjellig fra ekteskapets «natur», og det var derfor ønskelig med en tilsvarende rettsstilling for begge samlivsformer. Den foregående regjeringen hadde i 1998 foreslått en egen samboerlov med særskilte delingsregler, som de ikke fikk gjennomslag for. Synspunktet bak dette lovforslaget var at det var ønskelig med en del like regler for begge samlivsformer, men at det likevel skulle opprettholdes et skille mellom rettstilstanden for samboere og ektefeller.

5 De lege ferenda-betraktninger

Samboerlovutvalget ble nedsatt for å gi en prinsipiell vurdering av problemstillinger tilknyttet samboere, herunder om samboere i større grad skulle likestilles med ektefeller

⁹⁹ Lund-Andersen s. 147 og s. 148.

på det privatrettslige plan.¹⁰⁰ Utvalget konkluderte med at de anbefalte å lovfeste de domstolsskapte prinsippene om husmorsameie og *vederlagskrav*.¹⁰¹ Disse forslagene ble ikke nevnt i den neste utredningen, St. meld. nr. 29 (2002-2003), og per i dag er ikke disse prinsippene lovfestet.

I den såkalte *Familiemeldingen* i St. meld. nr. 29 (2002-2003) presentert av Bondevik-regjeringen, ble ikke Samboerutvalgets forslag om lovfesting av de ovennevnte domstolsskapte prinsippene drøftet, utvalget bak utredningen nøyde seg med å kommentere at ekteskapet er *den mest ønskelige samlivsformen*. Det legges til grunn at samboerforhold er en mer flyktig form for livsfellesskap, og at det derfor er ønskelig at flest mulig barn vokser opp med foreldre som er ektefeller. En eventuell lovregulering om forholdet mellom samboere burde derfor begrunnes ut i fra hva som er *det beste for barn* med foreldre som er samboere.¹⁰² Bondevik-regjeringen nevner at reglene i ekteskapsloven som regulerer oppgjøret etter endt ekteskap kan bidra til å forhindre konflikter, men trekker ikke paralleller fra dette til samboerrettens område. Familiemeldingen fokuserer blant annet på at det er ønskelig med ulike tiltak for å forhindre samlivsbrudd og å informere befolkningen om konsekvensene av å velge samboerforhold som samlivsform.¹⁰³ Halvparten av alle barn som fødes i dag har en ugift mor, og det store flertallet av disse mødrene er samboere. Sverdrup påpeker at de skjønnsmessige reglene for vederlagskrav bidrar til å fremme konflikt mellom tidligere samboere ved et økonomisk oppgjør.¹⁰⁴ Spørsmålet er om disse barna er best tjent med et lovverk som gir klare regler for det økonomiske oppgjøret mellom foreldrene ved et brudd. Som det ble uttalt på Stortinget i en debatt om større likestilling mellom samboere med felles barn og ektefeller; «barn velger ikke foreldrenes samlivsform».¹⁰⁵

¹⁰⁰ NOU 1999: 25 s. 19

¹⁰¹ *ibid* s. 24.

¹⁰² St. meld. nr. 29 (2002-2003) s. 9 flg.

¹⁰³ *ibid* s. 10 og s. 12 flg

¹⁰⁴ Sverdrup (2011) s. 335

¹⁰⁵ Lyngstad (2003)

Det kan kritiseres at motviljen mot en *lovregulering* av samboeres rettsforhold er preget av Bondevik-regjeringens skepsis mot samboerforhold. I Sverige var vurderingen bak en samboerlov mer preget av at familieretten burde være nøytral i forhold til ulike samlivsformer og moraloppfatninger, selv om ekteskapet som samlivsform også står sterkt der. I forarbeidene til den første samboerloven i Sverige ble det uttalt at det var ønskelig med en familierettslig lovgivning som ikke skapte unødvendige vanskeligheter for de som ønsket å skape en familie uten å inngå ekteskap.¹⁰⁶

Som argument mot en samboerlov blir det ofte fremhevet at *samboere har tatt et bevisst valg ved ikke å gifte seg*, og at de når som helst kan inngå ekteskap hvis de ønsker at forholdet mellom dem skal være lovregulert. Det kritiseres at samboernes selvbestemmelsesrett blir innskrenket ved en samboerlov - uten at de har hatt muligheten til å ta et bevisst valg i forhold til om dette er noe de ønsker eller ikke.

Inngåelse av ekteskap er imidlertid betinget av frivillighet fra begge parter. Å forbli samboere har ofte vært et valg den ene parten har tatt for den andre, ofte den såkalte «svakere part» i forholdet. Sverdrup påpeker at det *kun er den samboeren som ikke ønsker lovregulering som man beskytter selvbestemmelsesretten til*.¹⁰⁷ I rettspraksis finnes det flere eksempler som bekrefter dette. I Rt. 1984 s. 497¹⁰⁸ planla partene å gifte seg, og vielse var bestilt. Bryllupet ble imidlertid utsatt på ubestemt tid på grunn av sykdom og dødsfall i samboernes familier. I dommen stilles det spørsmål til om den ene parten ble usikker på om han ønsket å inngå ekteskap, og at dette var medvirkende til at vielsen ble avlyst.

Bakgrunnen for en slik tendens trenger ikke nødvendigvis være at rettsstilstanden som er utviklet i domstolene virker urimelig overfor denne parten, men heller at reglene er *lite tilgjengelige* på grunn av manglende kodifisering i form av lovgivning. Det kan argumenteres med at rettspraksis på dette området har medført et behov for lovregler –

¹⁰⁶ Håkansson (2010) s. 3

¹⁰⁷ Sverdrup (2011) s. 254

¹⁰⁸ Rt. 1984 s. 497, fra byrettens dom.

slik at alle samboere har lik mulighet til å forutberegne og orientere seg i forhold til sin rettsstilling.

Sverdrup uttaler at borgerne i det nordiske velferdssystemet *forventer at de er beskyttet mot å komme i økonomisk uføre, så lenge de lever sosialt akseptable liv*. Hun trekker videre frem at over en halv million mennesker lever i ett samboerforhold i Norge i dag.¹⁰⁹ Med dette mener hun antageligvis at samboerforhold i dag er en så vanlig samlivsform at en manglende regulering av oppgjøret mellom samboere fører til et brudd med borgernes forventninger om hva velferdsstaten skal regulere.

I 2003 ble det gjennomført en større spørreundersøkelse der et representativt utvalg personer ble spurt om lovverket burde behandle ektefeller og samboere likt.

Forutsetningen for å bli omfattet av loven var at partene enten hadde barn sammen eller at samboerforholdet hadde vart i minst to år. 70 % av de deltagende i undersøkelsen mente at disse parene burde behandles likt i lovverket.¹¹⁰ Undersøkelsen er snart ti år gammel, men jeg finner ikke grunnlag for at folk flest har endret mening i motsatt retning, og blitt mindre tolerante mot samboerforhold som samlivsform. Etter min mening bekrefter denne undersøkelsen Sverdrups teori om at borgerne i velferdsstaten forventer at myndighetene skal *beskytte dem mot å komme i økonomisk uføre*. Borgerne ønsker og forventer at denne beskyttelsen skjer i form av lovregler.

For en samboer som vurderer å kreve vederlag fra sin tidligere partner, kan *størrelsen på sakskostnadene* man risikerer ved å gå til sak være et problem. Slik rettstilstanden er i dag vil en person uten særlig juridisk kompetanse ha behov for bistand fra advokat eller annen rettsjelper for å orientere seg om hva han kan ha rett på ved et økonomisk oppgjør. Det er flere grunner til dette, men særlig kan det skyldes manglende kodifisering i form av lovgivning. Det kan være vanskelig for en samboer å forutberegne om han eller hun har et vederlagskrav. Den danske forfatteren Lund-Andersen kommenterer at den skjønsmessige helhetsvurderingen ved bedømmelsen av om det foreligger sameie i norsk rett gjør at det er vanskelig å forutsi om det foreligger

¹⁰⁹ Sverdrup (2011) s. 253

¹¹⁰ Lyngstad (2003)

sameie. Av den grunn er det et stort antall saker vedrørende denne type krav i norske domstoler. Argumentet til Lund-Andersen er like gjeldende for spørsmålet om det foreligger vederlagskrav, da det også foretas en skjønnsmessig vurdering om dette anses å foreligge.

Fritt rettsråd etter rettshjelploven¹¹¹ kan gis ved saker hvor det er tvist om felles bolig og / eller innbo etter husstandsfellesskapsloven. Det er imidlertid lave inntektsgrenser for å kunne ha krav på fri rettshjelp i slike saker, og fritt rettsråd gis kun som rådgiving, ikke saksførsel. For å kunne fastlegge eierforhold og retten til et vederlagskrav må man gjennomgå faktiske hendelser gjennom hele samboerforholdet, og vurderingen er til dels også basert på skjønn. Dette gjør at det er vanskelig for en advokat å forutsi på forhånd hva utfallet av en rettssak vil bli, som igjen kan føre til at den parten med dårligst økonomiske forutsetninger vil kvie seg for å gå til sak. I slike saker er det ofte en risiko for ikke å få medhold i sitt krav – og å sitte igjen med ansvaret for høye sakskostnader.

En annen utfordring ved et økonomisk oppgjør mellom samboere, kan være *manglende innsynsrett* i den andres økonomi. I forbindelse med samlivsbrudd kan man inngå en oppgjørsavtale med en fordeling av økonomiske verdier. Å inngå en slik avtale krever naturlig nok frivillighet fra begge parter. Et problem i denne sammenheng er at partene i et samboerforhold ikke har en innsynsrett i hverandres økonomiske forhold. Det er derfor naturlig å anta at en del samboere blir overlatt til å måtte stole på den andre partens fremstilling av sin økonomiske situasjon i forbindelse med det økonomiske oppgjøret. Inngåelse av en oppgjørsavtale i forbindelse med bruddet kan avskjære et eventuelt vederlagskrav, som saken i Rt. 2011 s. 1168 gir et eksempel på. Saken illustrerer at det kan være vanskelig for en samboer å vurdere sin stilling uten innsynsrett i motpartens økonomi. Høyesterett uttalte at listen ligger høyt for å lempe en slik avtale,¹¹² og samboeren fikk ikke medhold i sitt krav.

¹¹¹ Rettshjelploven § 11

¹¹² Rt. 2011 s. 1168 (20)

I denne sammenheng er det interessant å vurdere om man for samboere burde lovfeste en slik innsynsrett. Ektefeller har tilgang til slik innsynsrett etter el. § 39, og samboerutvalget foreslo en liknende innsynsrett også for samboere.¹¹³ En lovfesting av det økonomiske oppgjøret for samboere vil i enkelte tilfeller kunne oppleves utilstrekkelig uten en innsynsrett i den andres økonomi i forbindelse med oppgjøret. Et argument mot en slik innsynsrett er at det kan være *vanskelig å sette grensene* i forhold til hvilke samboere som bør gis en gjensidig innsynsrett – og hvilke samboere som bør falle utenfor. Det er som kjent store variasjoner mellom hvor sammenblandet økonomi ulike samboerpar har. Samboerutvalget foreslo at en slik innsynsrett skal begrenses til de parene som oppfyller kriteriene for at samboerforholdet er «varig»; de som har levd sammen i minst to år eller har barn sammen.¹¹⁴ På arverettens område vil en samboer som har rett til å overta eiendeler i uskifte ha innsynsrett for å vurdere den økonomiske stillingen til avdøde, jfr. al. § 28g. Det følger imidlertid en rekke særlige krav i arveloven for å kunne overta visse eiendeler etter sin avdøde samboer på uskifte.

6 Fremsyn

I avgjørelsene fra 2011 innskrenket Høyesterett muligheten til å få tilkjent et vederlagskrav ved endt samboerforhold. Dommene signaliserer at Høyesterett har inntatt en mer restriktiv holdning til slike krav.

Sverdrup kommenterer at dommene bryter med hvordan utviklingen er internasjonalt, der det er en økende tendens til at det i lovgivning og rettspraksis etableres større likhet mellom samboerforhold og ekteskap.

¹¹³ NOU 1999: 25 s. 24

¹¹⁴ *ibid* s. 24

Årsaken til at utviklingen i Norge fremstår restriktiv er muligens at Høyesterett ønsker å signalisere overfor befolkningen at det er en høy terskel for å medhold i et slikt krav. De siste årene har det i tingrettene og langmannsrettene blitt behandlet et stort antall saker vedrørende vederlagskrav. Over 50 avgjørelser har blitt behandlet i lagmannsrettene etter at avgjørelsen i Rt. 2000 s. 1089 falt. I disse sakene har det medgått store summer i sakskostnader, og et tydelig signal fra Høyesterett om at det er snevre grenser for å medhold i vederlagskrav vil kunne begrense dette.

En restriktiv linje kan imidlertid føre til urimelige avgjørelser, noe som kan foranledige lovverk på området. Får de folkevalgte konkrete eksempler på dette, kan det føre til at de ser nødvendigheten med en lovfesting av reglene vedrørende vederlagskrav.

7 Litteraturliste

7.1 Rettspraksis

7.1.1 Publiserte dommer

Rt. 2011 s. 1168

Rt. 2011 s. 1176

Rt. 2007 s. 776.

Rt. 2000 s. 1089

Rt. 1999 s. 177

Rt. 1989 s. 539

Rt. 1985 s. 290

Rt. 1984 s. 497

Rt. 1982 s. 1102

Rt. 1982 s. 1269

Rt. 1978 s. 1352

Rt. 1978 s. 1352

Rt. 1975 s. 220

7.1.2 Publiserte underrettsdommer

LA-2010-48336

LH-2010-168882

LB-2010-195818

LA-2009-84965

LA-2009-84965

LB-2007-140864

LB-2002-1689 = 2002-02-21 (Borgarting)

LB-1999-122 = 1999-02-05 (Hålogaland)

LH-1998-689

LF-1997-684

RG 1997 s. 505 (Oslo)

LB-1996-1943 = 1997-05-22 (Borgarting)

RG-1990-858

7.1.3 Utenlandske dommer

Danmark

UfR 1985.607 H

UfR 1980.480 H

England

House of Lords, Lloyds Bank v. Rosset. (1991) 1 AC 107

Canada

Kerr v. Baranow. SCC 10, [2011] 1 S.C.R. 269

7.2 Forarbeider

NOU 1999: 25

Ot.prp. nr. 73 (2007-2008)

St. meld. nr. 29 (2002-2003)

Samboerne og samfunnet.

Om lov om endringer i arveloven mv. (arv og uskifte for samboere)

Om familien – forpliktende samliv og foreldreskap.

7.3 Juridisk litteratur

7.3.1 Bøker og artikler

- Asland, John *Uskifte*. 1. utg. Oslo, 2008.
- Bull, K Strøm *Ugift samliv*. Oslo, 1990.
- Falkanger, Thor *Kundefordringer som kredittgrunnlag - Faktoring og beslektede ordninger*. I: Jussens Venner. 1984, s. 275-291 (Sitert fra Lovdata)
- Frantzen, Torstein *Vederlagskrav etter ekteskapsloven – særlig om utmåling*. Tidsskrift for Familierett, arverett og barnevernsrettslige spørsmål, 2006 nr. 2. (Utskrift fra Gyldendal Rettsdata)
- Hagstrøm, Viggo *Obligasjonsrett*. Oslo, 2004.
- Holmøy og Lødrup *Ekteskapsloven*. Oslo, 2001, s. 194.
- Håkansson, Göran *Sambolagen*. Stockholm, 2010.
- Lower, Michael *The constructive trust: from common intention to relationship? Kerr v Baranow*. Conveyancer and Property Lawyer, 2011, p.515 – 521. (artikkel tilsendt per email fra Prof. John Mee, University College Corc, Ireland)
- Lund-Andersen, Ingrid m.fl. *Familieret*. København, 2009.
- Lund-Andersen, Ingrid: *Familieøkonomien: samlevendes retsforhold, ægtefællers retsforhold, retspolitik..* København, 2011.
- Lødrup, Peter og Tone Sverdrup *Familieretten*. 7. utgave, Oslo, 2011
- McInnes, Mitchell *Cohabitation, trusts and unjust enrichment in the Supreme Court of Canada*. Law Quarterly Review, v.127, 2011, p.339-343. (artikkel tilsendt per email fra Prof. John Mee, University College Corc, Ireland)
- Michalsen, Dag *Ny og gammel rettskildelære*. Tidsskrift for

- rettsvitenskap, 1994, s. 192-239
- Monsen, Erik *«Om restitusjonskrav på ulovfestet grunnlag».* Jussens Venner nr. 3, 2005, s. 157 flg. (Utskrift fra Idunn.no)
- Sverdrup, Tone *Stiftelse av sameie i ekteskap og ugift samliv.* Oslo, 1997
- Sverdrup, Tone *Vederlagskrav og lemping i samboerforhold – to nye høyesterettsdommer.* Tidsskrift for Familierett, arverett og barnevernsrettslige spørsmål, nr 4, 2011. (Artikkel tilsendt per email fra forfatter jan 2012).
- Sverdrup, Tone *Samboere uten lovvern.* Tidsskrift for Familierett, arverett og barnevernsrettslige spørsmål, nr. 4, 2011. (Sisert fra Rettsdata)
- Sverdrup, Tone *Vederlagskrav i samboerforhold.* Tidsskrift for Familierett, arverett og barnevernsrettslige Spørsmål, nr. 4, 2003. (Sisert fra Rettsdata)
- Thue, Helge Johan *Samliv og sameie. Husarbeid og sammenblandet økonomi som grunnlag for sameie mellom ektefeller og mellom parter i avtalt samliv.* Oslo, 1983, s. 120.

7.4 Nettdokumenter

- Noack, Turid og Seierstad, Ane *Samboerskap ved tusenårsskiftet: Dagligdags og utforsket.* 2003 (sisert fra ssb.no).
<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200301/05/index.html>
- Lyngstad, Torkild Hovde og Noack, Turid *Samboerskap eller ekteskap? Utbredt ønske om større likhet.* 2003 (sisert fra ssb.no)

Norges forskningsråd

http://www.ssb.no/vis/magasinet/slik_lever_vi/art-2003-12-16-01.html (Sitert fra ssb.no)

Fremtidsplaner, familie og samliv. 2003

<http://www.ssb.no/frefasa/>

Statistisk Sentralbyrå

Omnibusundersøkelsen. 1997.

Statistisk Sentralbyrå

Par og personer i par, SSB, 2011.

<http://www.ssb.no/emner/02/01/20/familie/tab-2011-04-07-12.html>